

Mokslo Lietuva

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Nr. 14 (701)

NUPLĖŠTA VYDŪNO ATMINIMO LENTA

Vydūno atminimo lenta 33 metus puošė senovinio vokiško namo, kuriame filosofas gyveno tuo metu, kai šis miestas vadinosi Tilže, sieną. Tačiau šių metų birželio 27 d. filosofo atminimo lenta buvo nuplėšta. Ta proga pasirodžiusiuose straipsniuose primenama, kad šio filosofo labiausiai nekentė nacistai, o Rusijoje jo atminimas buvo gerbiamas.

Atminimo lenta buvo gerai pritvirtinta, todėl pirmosios jos nuimti atsiųstų darbininkų pastangos buvo nesėkmingos. Lenta nuplėšta ekskavatoriaus kaušu. Namo siena buvo gerokai apgadinta, todėl ją teko remontuoti. Valdžios atstovai šį poelgį teisingai vertina, kad jie

Plėšiama Vydūno atminimo lenta

reagavo į neįvardinto gyventojų skundą.

„Mokslo Lietuvos“ redakciją apie šią vandališką akciją informavo Tomas Stanikas ir Algirdas Mikas Žemaitaitis.

Namas, ant kurio kabėjo filosofo atminimo lenta

Prof. dr. Raimundas Lopata, LR Seimo Ateities komiteto pirmininkas

ŠIAME NUMERYJE

Apie Lietuvos karalystę: kada patys atsikratysime saviniekos? ● 1–2 p.

Lietuvos aviacijos ateitis ● 2, 4 p.

Ar jau yra doros pasaulio lyderis, gebantis sustabdyti nusikaltėlių vadeivą? ● 3 p.

Lietuvos Respublikos Seimo pranešimai ● 3, 4 p.

Ar tikrai analizavote, kur link vedama mokslo ir visuomenės ugdymo sistema? ● 4 p.

Mūsų uždavinys – priminti pasauliui tautų istorijos pamokas ● 5 p.

Naujausi visuomenės pokyčių tyrimai ● 5–6 p.

Ne pirmą kartą iškyla nekorektiško citavimo problemos ● 8, 9 p.

Mokslininko pagerbimas gimtinėje – atokioje savivaldybėje – pats svarbiausias ● 9 p.

Mokslo ir kultūros renginiai, parodos, naujos knygos ● 10–12 p.

Kitas „Mokslo Lietuvos“ numeris išeis rugsėjo 3 d.

LIETUVOS INTELEKTUALŲ LAIŠKAS

Jo Ekscelencijai Lietuvos Respublikos Prezidentui Gitanui Nausėdai Lietuvos Respublikos Ministrinkei Ingridai Šimonytei Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkei Viktorijai Čmilytei-Nielsen Vilniaus merui Remigijui Šimašui Lietuvos Respublikos Seimo Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisijos pirmininkei Paulei Kuzmickienei

2022 m. birželio 23 d., Vilnius

Viešai kreiptis Atviru laišku į jus, Gerbiamosios ir Gerbiamieji, mūsų visų, Lietuvos Respublikos piliečių, išrinkti politinio elito įtakingi asmenys, mus paskatino sparčiai artėjanti itin svarbi data: **2023 m. sausio 23 d. sukaks 700 metų** nuo Lietuvos istorinės sostinės Vilniaus oficialaus paminėjimo Lietuvos karaliaus Gedimino laiške. Nuolatos iškilingai minėdami Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) dieną, Vilniaus jubiliejui, deja, ruošiamės vis dar dvejojami, kas gi buvo Gediminas – karalius ar didysis kunigaikštis, kaip iki šiolei tebėra užrašyta ant Gedimino paminklo postamento Vilniaus katedros aikštėje.

Šiandien akivaizdu, kad nebėra reikalo nei dvejoti, nei polemizuoti šiuo klausimu, kuris kaitino lietuvių intelektualus išėivijoje (ypač plati diskusija vyko 1970 m. lietuviškoje spaudoje), kai tuo pačiu metu okupuotoje Lietuvoje Maskvos cenzūra draudė net prasižioti apie pagoniškus Lietuvos karalius. Šiandien turime XXI a. pradžioje išleistą unikalų leidinį „Chartularum Lithuanniae“ (2003), išsamiausią mokslinį Gedimino epochos istorinių dokumentų rinkinį, kurį parengė Lietuvoje apsigyvenęs anglų istorikas St. Rowell. Jis akademiškai pateikė 83 dokumentų publikacijas lotynų, vokiečių, graikų, senrusių kalbomis su jų vertimais į

lietuvių kalbą, nekaitaliodamas šaltiniuose teikiamų titulų lietuviškuose vertimuose. Ką liudija autentiškų epochos dokumentų publikacijos?

Atsakymas vienareikšmis: **tarptautinėje Vakarų Europos dokumentikoje ir korespondencijoje Gediminas nuolatos tituluojamas Lietuvos karaliumi...** Deja, vis dar atsiranda skeptikų, kuriems karaliaus Gedimino korespondencija – tiek jo paties laišakai, tiek jam skirti raštai – atrodo nepakankamai objektyvūs Gedimino karališkojo titulo liudijimai. Atseit, savo laiškuose Gediminas galėjęs save vadinti taip, kaip jam šovė į galvą. Kita nusenusi nuomonė, esą valdovai, rašę iš Vakarų Europos karaliui Gediminui atsakomuosius laiškus, galėję daugiau vadovautis mandagumu, vadindami Gediminą karaliumi, arba tiesiog pataikauti galingam ir įtakingam Lietuvos valdovui, pridėdami prie jo vardo karaliaus titulą ir visokius malonius karališkuosius kreipinius (šviesiausias – *illustre* ir pan.).

Ta proga norėtume priminti visiems dvejojantiems vieną gana iškalbingą epizodą, susijusį su tais pačiais plačiai nuo mokyklos suolo žinomais Gedimino laiškais Vakarų Europos krikščionims vienuoliams ir miestiečiams. Gedimino pasiuntinys pristatė tuos laiškus į Rygą, o rygiečiai ir arkivyskupo

žmonės išplatino užsieniuose. Laišką popiežiui (1323 m. gegužės mėn.) į Avinjoną nuvežė tūlas Rygos vienuolis, o tris laiškus (1323 m. gegužės 26 d.) į Vokietijos miestą Liubeką pristatė Rygos tarybos nariai.

Ir ką gi?

Imperatoriškas Liubeko notaras iš Brėmeno ne tik padarė visų trijų Gedimino laišku (1323 m. gegužės 26 d.) saksoniečiams nuorašą, bet ir papasakojo, kaip jie buvo perskaityti Liubeko tarybos ir dvasininkų atstovų akivaizdoje. Viešam laišku skaitymui buvo specialiai sukviesti Liubeko miesto dvasininkai, miesto tarėjai, dominikonų bei pranciškonų vienuoliai ir Liubeko esantys Vokiečių ordino (Livonijos provincijos) nariai. Visų trijų laišku nuorašuose, padarytuose pedantiškai išvardintų liudytojų akivaizdoje, laišku autorius Gediminas tituluojamas pilnuoju titulu – „Gediminas, Dievo malone lietuvių ir rusų karalius, Žiemgalos valdovas ir kunigaikštis“ (*Gedeminne Dei gratia Letphanorum Ruthenorumque rex, princeps et dux Semigallie*). Įdomu, kad Gedimino vardas ne visur notaro užrašytas vienodai, matyt, dėl neįprasto tarimo, tačiau titulas niekur neiškraipytas, vartojant tą pačią pilnąją formą. Be to, imperatoriaus paskirtas notaras niekur nekeičia Lietuvos

■ Nukelta į 2 p.

LIETUVOS INTELEKTUALŲ LAIŠKAS

**Jo Ekscelencijai Lietuvos Respublikos Prezidentui Gitanui Nausėdai
Lietuvos Respublikos Ministrei Pirmininkei Ingridai Šimonytei
Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkei Viktorijai Čmilytei-Nielsen
Vilniaus merui Remigijui Šimašui
Lietuvos Respublikos Seimo Laisvės kovų ir valstybės istorinės
atminties komisijos pirmininkei Paulei Kuzmickienei**

2022 m. birželio 23 d., Vilnius

■ Atkelta iš 1 p.

valstybės karališkojo statuso ir jam deramų apibūdinimų. Lietuvos valstybė visur vadinama karalyste (*regnum*), kaip ir visos kitos pasaulio karalystės (*cum omnia regna*), Vilnius vadinamas karalystės sostine, tai yra karališkuoju miestu (*in civitate nostra regia Vilna*). Gedimino išvardintos privilegijos kviečiamiems į Lietuvos karalystę dvasininkams, pirkliams, amatininkams, padoriems vienuoliams ir pan. yra pavadinamos karališkąja dovana (*ex regali dono damus*), atleidžiant visus nuo maito, nuo pastočių ir pagalbinių tarnybų apmokestinimo. Kaip matome, XIV a. vokiečių imperatoriškasis notaras niekur nedrįsta kaitalioti Gedimino laiškuose nurodytų titulų, karalystės statuso ir žadamų karališkųjų privilegijų.

Reikia pasakyti, kad Liubeko konsistorijoje susirinkę kvietieji svečiai deramai diplomatiškai priėmė Lietuvos karaliaus Gedimino atsiųstus laiškus su jų titulais ir patikimais antspaudais. Pasak notaro, jie „atidžiai išklusė minėtą laišką, gerai nusiteikę ir džiugia širdimi jį priėmė“, pridėdami, kad noriai prisidės prie Gedimino idėjos įgyvendinimo, žinoma, su sąlyga, „jei minėti dalykai remiasi teisybe“, tai yra, jei pagonys lietuviai tikrai priims krikštą ir laikysis taikos bei karaliaus pažadų kviečiamiems į Lietuvos karalystę amatininkams ir vienuoliams. Krikščionių įtarumas yra suprantamas, tačiau būtų visiškai nesuprantama, jeigu nė vienas jų, garsiai beskaitant Gedimino laiškus, nebūtų pasipiktinęs ar nebūtų protestavęs, kad Gediminas tituluoja save karaliumi, jeigu iš tikrųjų nepripažintų, kad Lietuvos valdovas yra teisėtas lietuvių ir daugelio rusų karalius. Tą faktą, beje, paliudijo ir to paties imperatoriškojo notaro aprašytas karališkasis Gedimino antspaudas ant vaško su valdovo atvaizdu ir užrašu: *S DEI GRACIA GEDEMINNI LETHWINOR ET RUTKENOR REG* (Gedimino, Dievo malone lietuvių ir rusų karaliaus, antspaudas).

Kokių dar paliudijimų, kaip sakoma, benorėti...

Tai tik vienas epizodas, akivaizdžiai paradantis, kad Gedimino amžininkams Vakarų Europoje autentiškas karališko titulo perteikimas buvo šventas dalykas tiek laišku autoriams, tiek vertėjams, tiek perrašinėtojams ir notarui.

Kaip atsitiko, kad Lietuvos istorijose suverenų Lietuvos karalius Gediminas buvo pertituluotas į žemesnio laipsnio valdovą – „kunigaikštį“, tegu ir „didįjį“?

Ieškant atsakymo, buvo peržiūrėta didžiama išlikusių įvairiakalbių rašytinių šaltinių, kuriuos filologas ir kultūros istorikas A. Bučys išnagrino specialioje, kol kas, deja, pirmoje ir vienintelėje, Lietuvos valdovų titulams bei statusams skirtoje studijoje „Lietuvių karaliai ir Lietuvos karalystė *de facto* ir *de jure* Viduramžių Europoje. Literatūrologinė istorinių šaltinių ir istoriografijos analizė“ (3 leidimai, 2018–2020 m.). Galutinė išvada – labai konkreti: visi rašytiniai šaltiniai, pateikiantys vienokius ar kitokius senovės Lietuvos (iki XV a.) valdovų titulus, aiškiai dalinasi į dvi grupes. Vakarų ir Šiaurės Europos dokumentuose lotynų, vokiečių, anglų kalbomis iki XV a. pradžios lietuvių valdovams dažniausiai taikomi karališkojo rango titulai. Tuo tarpu slavškuose, rusų ir lenkų kalbomis rašytuose tekstuose lietuvių valdovams dažniausiai taikomi titulai (князь, *ksiąžeta* ir pan.), tai yra žemesnio rango nei caro, imperatoriaus arba karaliaus.

Trumpai tariant, vokiškuose ir lotyniškuose tekstuose ikikrikščioniškos Lietuvos valdovai Gediminaičiai (tiek Vytenis, tiek Gediminas) visados tituluojami karaliais (lot. *rex*, sen. vok. *tarmėmis koning*, *koningh* ir kt.), lygiai taip pat, kaip ir kitų Europos šalių karaliai lotyniškai (*Rex Luthovie*, *rex Polonie*, *rex Bohemie*). Neretai šaltiniuose, popiežių bulėse ir net Vokiečių ordino raštuose specialiai pažymima, kad Gediminas yra pagonių, tai yra nepriėmusių krikšto lietuvių, karalius (*könig von Litowin der ungetruwen*). Tuo pažymima ir pripažįstama, kad Lietuvos karaliaus valdoma valstybė priklausė ikikrikščioniškų karalysčių sistemai, kuri viešpatavo Vakarų ir Šiaurės Europoje iki Romos popiežių įvestos katalikiško karūnavimo ceremonijos. Išvada: mokslinės dokumentų publikacijos originalo kalbomis liudija, kad nei pats Gediminas, nei jo epochos diplomatinė dokumentika nevadino jo „didžiuoju kunigaikščiu“, o tik Lietuvos karaliumi.

Paradoksalu, tačiau vėlesnėje Lietuvos istoriografijoje, istorikų veikaluose, vadovėliuose ir t. t. matome visai kitokią senovės Lietuvos valdovų titulaturą. Beveik visuose

senąją slavų kalba rašytuose metraščiuose ir juos perpasakojančioje XIX a. istorinėje literatūroje matome, kad Lietuvos valdovai Gediminas, Algirdas, Kęstutis ir net Mindaugas (!) visada tituluojami rusiškai князь arba великий князь. Tuo nedera stebėtis. Senieji Rusijos metraštininkai ir carinės Rusijos imperijos bei Sovietų Sąjungos istorikai nuolat taikė kaimyninių šalių valdovams slaviškus titulus. Slavų kalbomis rašytų metraščių tradicija ilgainiui įsigalėjo ir Lietuvoje. Ir tuo neverta stebėtis.

Visais laikais, kol Lietuvos valstybė pagal įvairias sutartis daugiau ar mažiau priklausė nuo svetimų valstybių valdovų (nuo Lenkijos karalių (1386–1795), Rusijos carų (1795–1918) ir SSRS kompartijos vadų Kremliuje (1940–1990)), visada tarp daugelio nepageidaujamų Lietuvos istorijos temų bene svarbiausia buvo Lietuvos karalystės ir lietuvių karalių tema. Kodėl? Todėl, kad karaliaus titulus yra savarankiškos tautos ir nuo nieko nepriklausomos (suverenios) valstybės simbolis. Visų Lietuvos okupacinių valdžių administracija ir propaganda dėjo nemažai pastangų, kad Lietuvos karalystės ir lietuvių karalių prisiminimas būtų ištrintas iš lietuvių tautos atminties. Šimtmečiais lietuvių vaikams nuo mokyklos suolo buvo kalama į galvas, esą lietuviai neturėjo jokių karalių, karalienių ar karalaičių, išskyrus vieną vienintelį karalių Mindaugą, karaliavusį vos vieną XIII a. dešimtmetį...

Atkūrėme Lietuvos nepriklausomybę, metas atkurti ir senovės Lietuvos valdovų tikruosius titulus. Senosios Lietuvos istorija ir jos valdovų istoriniai titulai šiandien ypač plačiai domina mūsų didesnių ir mažesnių miestų įvairiausio amžiaus gyventojus. Pats metas jiems pateikti istorinių šaltinių tiesą. Profesionaliems istorikams, kartais pretenduojantiems į paskutinį lemiamą žodį ir galutines rekomendacijas pagal įstatymų leidžiamų instancijų užklausimus, šiandien į talką atėjo tarpdisciplininių tyrimų specialistai. Dar XX a. viduryje žymus Britanijos archeologas, Londono muziejaus direktorius V. F. Graimzas (*William Francis Grimes*, 1905–1988) suformulavo būtiną šiuolaikinio istorijos tyrimo sąlygą: „Prašė tie laikai, kai istorikas, filologas, kultūrologas ir archeologas galėjo ignoruoti vienas kitą – ignoruoti ne tik be jokių pasekmių, bet ir nesulauk-

dami kritikos už tokį ignoravimą. Šiandien visų keturių disciplinų atstovai privalo dirbti kartu, jeigu jie nori pasiekti sėkmės savo darbe.“ XXI a. ši nuostata tapo savaime suprantama metodologine taisykle. Jai nusizengiant, kaip matome, atsiranda vis dar deklaruojami viešoje erdvėje moksliskai nepagrįsti, nusenę teiginiai apie Lietuvos karalių „neegzistavimą“.

Lietuvos Respublikos Seime nuolat svarstomi likiminiai Lietuvos klausimai, aiškinamasi, „kokiais istoriniais pasakojimais remsime savo Respublikos ateitį ir tolimesnę Lietuvos Respublikos raidą“ (Ateities komitete), atidžiai nagrinėjamos šiuolaikinės „minkštosios galios“, naudojamos iš užsienio ar vidaus, mėginant griauti Lietuvos piliečių pasitikėjimą ir pasididžiavimą savo valstybe ir jos istorija (Nacionalinio saugumo ir gynybos komitete). Aplink mus vyksta visame pasaulyje ryžtingas ir intensyvus judėjimas, atsisakant visokiausių įsisenėjusių rusifikacijos relikvų, paminklų, pavadinimų, ženklų ir simbolių. Visai neseniai kovojančios Ukrainos piliečiai kreipėsi į savo prezidentą Volodymyrą Zelenskį su principiniu siūlymu atsisakyti valstybėje rusiškos kirilicos ir grįžti prie vakarietiškos lotyniško raidyno rašybos. Tikime, kad ilgainiui įstatymais bus išspręstas ir senovės Lietuvos valdovų titulų klausimas, grąžinant juos į Vakarų Europos istorinę erdvę, įteisinant senosios Lietuvos valstybės karališkų statusų bei titulų vartojimo praktiką Lietuvos švietimo sistemoje bei Lietuvos valstybės diplomatinėje rašyboje.

O kol kas turime puikią istorinę progą, kuri nežinia, kada galėtų pasikartoti, dalykiškai aptarti ir įgyvendinti pirmojo dabartinės nepriklausomos Lietuvos vadovo pono Vytauto Landsbergio nevienkartinį siūlymą įrašyti Gedimino tikrąjį karališkąjį titulą ant jo paminklo postamento svarbiausioje karališkojo Vilniaus miesto aikštėje. Tam šiandien nebėra nei istorinių, nei faktinių, nei loginių, nei svetimšalės cenzūros kliūčių.

Kviečiame jus, Gerbiamosios ir Gerbiameji, talkoje su visais aktyviais Lietuvos piliečiais bendromis pastangomis valstybiškai pasitarnauti karališkojo Vilniaus miesto ir daugiamžės Lietuvos sostinės praeičiai ir ateičiai. *Laišką pasirašė gerai žinomi visuomenės veikėjai, pripažinti mokslo ir kultūros atstovai.* ■

Ar matome nacionalinės aviacijos ateitį?

Prof. dr. Raimundas Lopata

Susisiekimo ministerijos parengtos Lietuvos aviacijos gairės (iki 2030 m.) – tai nauja Lietuvos oro transporto vizija artimiausioje ir ilgalaikėje perspektyvoje, apibrėžiant pagrindinius aviacijos sektoriaus reguliavimo tikslus, uždavinius ir principus, gerinant aviacijos pramonės efektyvumą,

sudarant sąlygas jos dinamiškam vystymuisi, taip pat užtikrinant suderinamumą su pasauline aviacijos infrastruktūra.

Bendrame Seimo Ateities ir Ekonomikos komiteto posėdyje pristatytoje aviacijos strategijoje buvo pasigesta ilgalaikio matymo dėl nacionalinės aviacijos gairių. Kokios to priežastys? Aapskritai valstybės vaidmens stiprinimas, plėtojant aviaciją,

reikalauja, kad Lietuvos oro transporto sektorius būtų dar aiškiau orientuotas į strateginių, nacionalinių poreikių tenkinimą. Todėl aviacija turėtų būti ne savitikslių, o į visuomenės, valstybės, šalies ūkio problemų sprendimus nukreipta priemonė.

Argumentų už ir prieš nacionalinio

■ Nukelta į 4 p.

REDAKTORIAUS KOMENTARAS

Nusikaltimas žmonijai

Jonas Jasaitis

Tai, kas prasidėjo Europoje šių metų vasario 24-ąją, nebuvo staigmena, atsiradusi tarsi iš niekur. To, kas dabar kasdien vyksta Ukrainoje, negalima nei paaiškinti, nei juo labiau – pateisinti. Bet kuriuo paros metu iš Rusijos paleistos raketos daug gyvenamuosius namus ir gamyklas – Ukrainos gyventojų būstus ir pragyvenimo šaltinius, niokoja ligonines, vaikų darželius ir mokyklas, vandens ir elektros energijos tiekimo įrenginius, sprogdina tiltus, griuvėsiais paverčia universitetus. Naikinama viskas, ką Rusijos kariauna pasiekia. Žuvusių ir sužalotų gyventojų skaičius jau skaičiuojamas nebe šimtais, bet tūkstančiais. Šiandien dar niekas negali tiksliai pasakyti, kiek jau žuvo vaikų ir kiek jų dar mirs baisiausiose kančiose, nes, esant tokiems sužalojimams, joks gydymas nebepadės.

Kiek žemdirbių jau žuvo javų laukuose, patekę ant juose išmėtytų minų ir kitų sprogmenų? Kiek sunaikinta transporto priemonių, sudaužyta ir sudeginta kasdienės buities reikmenų? Kiek kartų raketos ir iš lėktuvų paleisti sviediniai smogė į žmones, paskubomis atbėgusius į prekybos centrus nusipirkti maisto ir vaistų? Jau niekas nebeskaičiuoja, kiek išdaudyta langų namuose, kuriuose niekas neturėjo jokio ginklo, jau nė nekalbant apie bet kokius kitus karinės paskirties objektus. Kiek žuvusiųjų niekada neturės kapų, nes jų neatpažįstamai sudarkyti kūnai užkasti čia pat – kiemuose, daržuose, grioviuose?

Viena iš svarbiausių žemės rutulio problemų – klimato kaita. Gamtosaugininkai nebe pirmą kartą tarp jo priežasčių įvardija net žemdirbystę, juo labiau – gyvulininkystę. Kai kur jau atvirai siūloma išpjauti pieninių karvių bandas. Karštakosiai siūlytojai apie agrarinį sektorių sprendžia iš publikacijų, kurių prasmės patys dorai dar nesuvokia. **Bet kada skaitėte, kokią įtaką klimato kaitai daro karo veiksmai,** sprogmenų sukelti gaisrai, liepsnojančios gamyklų cechai ir degantys javų laukai, jau net nekalbant apie karo veiksmuose naudojamas fosforo bombas ar kitus sprogmenis, kurių sudėtyje yra net seniai uždraustų cheminių junginių? Kas ir kada skaičiavo, kiek užpultoje Ukrainoje jau sunaudota tokios „chemijos“, kas nubaudė jos naudotojus? Gaisrų ir sprogimų užnuodytas oras nepaiso jokios valstybės sienų ir jokios tvoros jo nesulaiko. Kokį ilgalaikį poveikį šie karo veiksmai turės Europos (ir ne tik jos) klimatui? Kada pavyks įvertinti karo pasekmes klimato pokyčiams ir rasti apsaugos priemones?

Rusijos kariaunos padaryti nuostoliai Ukrainai jau skaičiuojami trilijonais eurų. Kai kurios Vakarų Europos valstybių statybinės organizacijos jau žada, kad, kai tik galės, dalyvaus Ukrainos atstatymo projektuose, nors niekas nežino, kas už tai mokės. Žinoma, galima suskaičiuoti, kiek reikės pamatų ir perdangų blokų, kiek plytų, cemento ir pan. **Tik dar niekas niekada neskaičiavo, kiek iš tikrųjų kainuoja žmogaus gyvybė,** nes už jokių pinigų jos neįmanoma atkurti. Žuvusieji niekada nebus atgaivinti. Jokios medicinos priemonės niekada nebeatkurs kulkomis sudraskytų akių. Net patys tobuliausi protezai nepakeis nuplėštų rankų ir kojų.

Tai kas iš tikrųjų vyksta Ukrainoje, kur žemė dreba ne nuo požeminių smūgių? Ką blogo padarė ligoninės palatoje užmušti vyrai, moterys, vaikai, kurie čia atsidūrė, tikėdamiesi įveikti negalią ir skausmą? **Tokios tragedijos nuostolių niekas niekada nesuskaičiuos, nes gyvybės kaina į jokių skaičiavimų netelpa.** Tačiau iš Kremliaus bepročių girdime, kad bus kaunamasi „iki paskutinio ukrainiečio“, kad bet kuri valstybė, padedanti Ukrainai nors kiek apsiginti, gali sulaukti Rusijos kariaunos atsako, nevengiant tiesiogiai pagrasinti, kad prieš ją gali būti panaudotas ir branduolinis ginklas. V. Putinas su ironiška šypsena aiškina, kad Rusija „dar nė nepradėjo kariauti“. Atseit tai – tik kažkokia baudžiamoji operacija, o už sąvokos „karas“ pavartojimą kišama ilgiems metams į kalėjimą. Jo parankinis D. Medvedevas jau ne pirmą kartą grasina, kad atkeršys visiems, kurie bandys suskaičiuoti Rusijos kariaunos Ukrainai padarytus nuostolius ir tuos skaičius perduoti Hagos ar kitam specialiam tarptautiniam tribunolui.

Mūsų akyse vykdomi šurpiai nusikaltimai žmoniškumui, bet nusikaltėliai vapalioja, kad jie nieko blogo nedaro, kad tai, kas vyksta dabar Ukrainoje, yra tik Rusijos bausmė ukrainiečių tautai, nes esą tokios tautos išvis nėra, kaip ir nėra tokios valstybės, kaip Ukraina. Visa tauta apšaukiama esanti „nacistais“, kuriuos Rusijos kariauna, tūkstančiais žudydama, „denacifkuoja“. Neseniai tarptautiniame forume dalyvavęs tūlas Sergejus Lavrovas bene pirmą kartą pajuto, kad niekas nenori su juo net fotografuoti grupinėje nuotraukoje. Bene pirmą kartą jis suvokė, kad niekas nesiruošia su juo kalbėtis. Kas jam liko? Tik pareikšti, kad jis „nelakstysias iš paskos“ kitų valstybių diplomatinė tarnybų atstovams, ir paskubomis apeisti forumo patalpas. Asmuo, kuris jau seniai yra užmiršęs, ką reiškia sakyti tiesą, bene pirmą kartą taip akivaizdžiai pajuto, kad yra atvirai boikotuojamas. Tačiau atviro pasiūlykštėjimo ir boikoto ši kartą tikrai nebepakanka.

Ko iš tikrųjų siekia Rusijos imperija? Kokie jos tikslai yra ilgalaikiai? Apie tai šios imperijos atstovai jau ne pirmą kartą kalba atvirai. Tai ne tik D. Medvedevo replika apie imperiją „nuo Vladivostoko iki Lisabonos“, ne tik Rusijos propagandistų dažnai kartojama tezė apie tai, kad jų „imperijos sienos niekur nesibaigia“. Manymas, kad šios imperijos atstovai siekia atkurti „sovietų sąjungą“, jau seniai yra klaidingas. Taip šie veikėjai galėjo manyti dar prieš gerus du dešimtmečius. Dabar jų apetitas – jau gerokai išaugęs. Todėl ir užuomina apie Lisaboną nėra atsitiktinė, ištarta tik humoro dėlei. **Tai – pasaulinio viešpatavimo siekis.**

Teritoriniai apetitai taip pat auga „bevalgant“. Sakartvelas ir Padniestrė – tik smulkmenos. Dėl šių teritorijų užvaldymo kilo tik mažičiai „triukšmeliai“, į kuriuos **rusofašistų ideologijos** propagandistai nekreipė jokio dėmesio. Tokio lygio reakcija arba, tiksliau sakant, jos nebuvimas tapo tik paskata naujoms avantūroms. **Ukrainos užpuolimas tapo pirmuoju viso likusio pasaulio reakcijos išbandymu.**

Nusikaltėliai visada siautėja ten, kur nesulaukia rimto pasipriešinimo. Jei ta reakcija apsiriboja tik fraze „reiškiamo susirūpinimą“, neabejotinai seks nauji nusikaltimai. Rusijos imperijos atstovai jau daugiau kaip du dešimtmečius sistemingai tyrė ne tik vadinamųjų Vakarų, bet ir viso dabartinio pasaulio reakciją, atidžiai domėjosi, kaip į jų nusikaltimus reaguos Jungtinių Tautų Organizacija, NATO ir kitos tarptautinės organizacijos, besiskelbiančios, kad **jų misija – taikos išsaugojimas ir tarptautinių konfliktų sprendimas nekari-nėmis priemonėmis.**

Sprendimus net pačiose solidžiausiose organizacijose priima konkretūs asmenys – lyderiai. Rusija labai atidžiai tyrė, kas yra tikrieji lyderiai tiek tarptautinėse organizacijose, tiek įtakingiausiose pasaulio valstybėse. Būti lyderiu nusikaltėlių kompanijoje – daug proto nereikia. Čia daug svarbiau – įžūlumas. Tačiau demokratinėse institucijose vien tik įžūlumu toli nenuvažiuosi. Lyderiui, kuris pretenduoja atstovauti demokratinėi institucijai, reikalinga nemaža patirtis, tvirta vertybių sistema, tvirti analitiniai gebėjimai. Labai daug lemia gebėjimas sėkmingai pasirodyti reguliariai vykstančiuose rinkimuose. Neretai juose laimi tikrai ne pačios gambiausios ir tvirčiausios asmenybės.

Ar Vakarų struktūrose yra išryškėję tikri lyderiai, gebantys pelnyti rinkėjų paramą? Ar šie lyderiai tikrai nori jais būti? Žmonės yra labai įvairūs. Neretai pasitaiko, kad Premjeras arba Prezidentas, sėkmingai išbuvęs šiame poste vieną kadenciją, apsisprendžia toliau nesikauti, ypač jei mato artėjančios tarptautinės krizės ženklus. Dažnas pagalvoja, kad vargu ar verta dar kartą rizikuoti, ypač jei greta nėra tvirtos komandos. Net svarbiai tarptautinei institucijai vadovauti išrinktas asmuo gana dažnai nėra tikrasis lyderis, o tik tam tikros įtakos grupės atstovas. Neseniai žiniasklaidoje konstatuota, kad „Vakarai su visomis aksomu tviskančiomis institucijomis, įskaitant neigalią Jungtinių Tautų Saugumo tarybą, privalančią stabdyti šiuos nusikaltimus, demonstruoja visišką bejėgystę“.

Visai kita situacija – nedemokratinėse struktūrose, kur posto praradimas dažniausiai reiškia ir asmenybės apsaugos sistemos praradimą. Todėl ir turime V. Putino arba A. Lukašenkos tipo asmenis, šeštą kartą „išrenkamus“ prezidentais, perrašinėjančius ne tik rinkimų įstatymus, bet ir visą Konstituciją.

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

Paroda „Kelias į Lietuvos Respublikos Konstituciją: Lietuvos Respublikos Konstitucijai – 30“. 2022 m. Lietuvos Respublika švenčia dvi svarbias valstybingumo sukaktis – pirmosios demokratinės Lietuvos Valstybės Konstitucijos 100-metį ir šiuo metu veikiančios Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30-metį. Minėdamas šias sukaktis, Seimas 2022-uosius paskelbė Lietuvos Valstybės Konstitucijos metais.

Pirmąją modernią, nuolatinę Lietuvos Valstybės Konstituciją parengė ir 1922 m. rugpjūčio 1 d. priėmė Steigiamasis Seimas. Šiandien veikiančią Lietuvos Respublikos Konstituciją parengė Aukščiausioji Taryba–Atkuriamasis Seimas, o referendumu 1992 m. spalio 25 d. priėmė Lietuvos Respublikos piliečiai. Tai ilgiausiai galiojanti Lietuvos Respublikos Konstitucija, ji atspindi 1990–1992 m. Lietuvos teisinę mintį ir įtvirtina svarbiausių Lietuvos politinių jėgų bei Lietuvos visuomenės kompromisą, kurio faktinis rezultatas – konstitucinis tvarumas, trunkantis jau trisdešimt metų.

Istorijos požiūriu neilgas trisdešimties metų laikotarpis Lietuvos konstitucinės teisės raidos požiūriu yra fenomenalus. Jis pagrindžia Lietuvos valstybingumo ir konstitucinio tęstinumo tradiciją, kurią įprasmino po penkiasdešimties okupacijos metų demokratiškai išrinktos Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos–Atkuriamojo Seimo 1990 m. kovo 11 d. paskelbtas Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo aktas. Šio akto teisiniu pagrindu tapo 1918–1940 m. Lietuvos Respublikos dokumentai – 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Aktas ir 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo deklaracija. Atkūrus Nepriklausomybę, tą pačią dieną buvo atkurtas ir sustabdytas 1938 m. Lietuvos Konstitucijos galiojimas, taip patvirtinant Lietuvos valstybingumo tęstinumą.

„Išskirtinis 1992 m. Konstitucijos bruožas yra jos priėmimo būdas – referendumas. 1920–1940 m. tris nuolatinės Lietuvos Respublikos Konstitucijas priėmė Lietuvos Respublikos Seimas arba Lietuvos Respublikos Prezidentas. Dabartinė Lietuvos Respublikos Konstitucija buvo priimta referendumu, balsuojant Lietuvos Respublikos piliečiams. Tai vienintelė Lietuvos Konstitucija, priimta referendumu. Beveik 81 proc. į referendumą atėjusių Lietuvos piliečių balsavo už Lietuvos Respublikos Konstituciją. Iš viso „taip“ pasakė beveik 1,5 mln. rinkėjų. Balsuodami už Konstitucijos priėmimą, Lietuvos piliečiai tapo simboliniais jos rengėjais“, – pažymi parodos kūrėjai.

Seimo kanceliarijos Parlamentarizmo istorinės atminties skyriaus parengtą parodą Seimo lankytojų centre apžiūrėti galima iki rugsėjo 1 d.

2023-ieji paskelbti Lietuvos sostinės Vilniaus ir Gedimino laiškų bei Šventojo Juozapato metais. Seimas pritarė iniciatyvoms 2023-uosius skelbti Lietuvos sostinės Vilniaus ir Gedimino laiškų bei Šventojo Juozapato metais. Taip siekiama pažymėti Lietuvos sostinės Vilniaus ir Gedimino laiškų 700-metį ir šventojo Juozapato kankinystės 400-metį.

Lietuvos sostinės Vilniaus ir Gedimino laiškų metais 2023-uosius Seimas nutarė skelbti atsižvelgdamas į tai, kad 1323 m. sausio 25 d. Vilniaus miestas pirmą kartą buvo paminėtas rašytiniuose šaltiniuose, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino Europai skirtuose laiškuose, kuriuose buvo pabrėžta Lietuvos ir Vilniaus, kaip valstybės sostinės, orientacija į Europą, siekiai, atsižvelgiant į etnopolitinės, kultūrinės ir konfesinės įvairovės sąveiką, kurti europinį valstybingumą, kaip priešingybę azijinei despotijai. Dokumente pabrėžiama, kad ši strategija išliko aktuali visą 1323–2023 metų laikotarpį.

Priimtame nutarime Seimas pažymi, kad 1623 m. lapkričio 12 d. kankinystės mirtimi Vitebske miręs graikų apeigų katalikas (unitas) šventasis Juozapas (Ivanas Kuncevičius) tiesiogiai susieja Lietuvą ir Ukrainą, primindamas Graikų apeigų katalikų Bažnyčios istorinę ištikimybę Europai. Jis Vilniaus Švč. Trejybės bažnyčioje ir Bazilijonų vienuolyne subrendo kaip iškilus dvasininkas, pasišventęs Unijinės Bažnyčios įtvirtinimui ir Krikščionių Bažnyčios vienybei, paskelbtas palaimintuoju 1643 m., o 1867 m. – šventuoju. Atsižvelgiant į tai, 2023-uosius sutarta paskelbti Šventojo Juozapato metais.

Seimas, atsižvelgdamas į tai, kad kitais metais bus minimos Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos 100-osios metinės, jau anksčiau yra nusprendęs 2023-uosius paskelbti Klaipėdos krašto metais.

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

■ Atkelta iš 3 p.

ESBO rezoliucija dėl karo Ukrainoje. Birmingeme baigėsi Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) Parlamentinės asamblėjos (PA) metinė sesija – didžiausias ir svarbiausias ESBO PA metinis renginys. Asamblėjos plenarinėje sesijoje buvo svarstyta Lietuvos delegacijos inicijuota, o vėliau su Ukrainos ir JAV delegacijomis kartu parengta rezoliucija dėl karo Ukrainoje.

Tai daugeliu atžvilgių – neeilinė rezoliucija. Pirmiausia todėl, kad ją kartu teikė trys valstybės – Lietuva, Ukraina ir JAV. Ją priėmus plenariniame posėdyje, ji tapo stipriu sesijos akcentu – griežčiausia iš visų kada nors ESBO PA priimtų rezoliucijų. Rezoliucijoje Rusijos veiksmai įvardijami tokiomis sąvokomis, kaip karo nusikaltimai, nusikaltimai žmoniškumui ir genocidas. Vladimiras Putinas įvardytas kaip tiesiogiai atsakingas už agresiją ir jos sukeltas pasekmes – beprecedentį gyvenamųjų namų, civilinių objektų, humanitarinių koridorių bombardavimą, draudžiamų ginklų naudojimą, kultūros paminklų griovimą, Ukrainos gyventojų žudymą, kankinimą, prievartavimą, grobimą ir trėmimą, okupuotų teritorijų rusifikaciją, tarptautinę humanitarinę teisę grubiai pažeidžiantį elgesį su karo belaisviais. Besąlygiškai atmetami bet kokie melagingi Rusijos argumentai, kuriais siekiama pateisinti jos karą prieš Ukrainą, ir reiškiamas besąlyginis parama Ukrainos teritoriniam vientisumui, įskaitant Krymą. Pabrėžiama būtinybė taikyti baudžiamąją atsakomybę už minėtus nusikaltimus, įsteigiant specialųjį tarptautinį baudžiamąjį tribunolą. Atskiru punktu įvardijama Aleksandro Lukašenkos, kaip tiesiogiai remiančio Rusijos agresiją lyderio, atsakomybė.

Vaiką iki 12 metų auginantiems darbuotojams – papildoma poilsio diena. Seimas priėmė Darbo kodekso (DK) pataisus, kurios leis paprasčiau derinti šeimos poreikius su darbo įsipareigojimais. Viena iš svarbiausių naujovių – papildomos poilsio dienos suteikimas vieną vaiką iki 12 metų auginantiems darbuotojams. Pagal priimtus pakeitimus, šiems darbuotojams nuo rugpjūčio 1 d. bus suteikiama viena papildoma

poilsio diena per tris mėnesius (arba sutrumpinamas darbo laikas 8 valandomis per tris mėnesius). Dvi dienos per mėnesį (arba sutrumpinamas darbo laikas 4 valandomis per savaitę) bus suteikiamos darbuotojams, auginantiems du vaikus iki 12 metų, kai vienas arba abu vaikai yra neįgalūs.

Priimtomis pataisomis sutarta sudaryti galimybę dirbti ne visą darbo laiką darbuotojui, slaugančiam šeimos narį ar kartu su juo gyvenantį artimąjį. Tokia pat teisė bus suteikta ir darbuotojams, auginantiems vaikus iki 8 metų (šiuo metu tai galioja tik auginantiems vaikus iki 3 metų). DK įtvirtinta galimybė suteikti nemokamas atostogas slaugant ne tik sergantį šeimos narį, bet ir kartu su darbuotoju gyvenantį asmenį. Pagal priimtas naujas nuostatas, darbdavys taip

pat privalės suteikti nemokamą laisvą laiką darbuotojui, jeigu jo prašymas susijęs su skubiomis šeimos priežastimis, pavyzdžiui, liga ar nelaimingu atsitikimu, kai darbuotojas privalo tiesiogiai dalyvauti. Pataisomis taip pat nutarta, kad darbo sutartis negalės būti nutraukiama darbdavio valia dėl to, kad darbuotojas naudojasi ar naudojosi DK numatytais garantijomis.

Europos reikalų komitete – energetikos klausimai. Seimo Europos reikalų komitetui pristatytas Europos Komisijos (EK) komunikatas „REPowerEU“: bendri Europos veiksmai įperkamesnei energijai bei saugesnei ir tvaresnei energetikai užtikrinti“, įgyvendinantis veikslių planą. Tikslas – greitai sumažinti priklausomybę nuo Rusijos iškastinio kuro, spartinant perėjimą prie

švarios energijos ir suvienijant jėgas, kad būtų sukurta atsparesnė energetikos sistema ir tikra energetikos sąjunga. Veikslių plane konstatuojama, kad Rusijos agresija prieš Ukrainą turėjo neigiamų pasekmių energijos kainoms. Pagal šį veikslių planą bus papildomai investuota 210 mlrd. eurų.

Komitetui pristatyta Lietuvos ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo plano „Naujos kartos Lietuva“ priemonių ir rodiklių, kurie turi būti pasiekti iki pirmojo mokėjimo prašymo pateikimo EK, įgyvendinimo pažanga. Pirmąjį mokėjimo prašymą EK, pagal kurį tikimasi, kad Lietuva gaus 565 mln. eurų, planuojama pateikti 2022 m. rugšėjo mėn. Norint gauti lėšas, turi būti pasiekti 33 rodikliai iki 2022 m. III ketvirčio pabaigos. ■

Ar matome nacionalinės aviacijos ateitį?

■ Atkelta iš 2 p.

vežėjo atgimimą yra daug, tačiau pirmiausia reikėtų pabandyti atsakyti į tam tikrus klausimus. Ar valstybei reikia valstybinės nacionalinės oro linijų bendrovės? Kokią įtaką ekonomikai turės nacionalinių oro linijų sukūrimas? Ar nacionalinė aviacija turėtų būti traktuojama taip pat, kaip ir kiti transporto sektoriai, ar vis dėlto tai yra išskirtinė ekonominė šaka?

Pirmiausia, ką iš tikrųjų reiškia nacionalinės oro linijos, kurios dažnai vadinamos „vėliavos vežėjais“? Paprastai tai reiškia aviacijos bendrovę, kuri priklauso valstybei arba bent jau yra remiama valstybės. Ji vienaip ar kitaip reprezentuoja šalį ir jos tradicijas, padeda skatinti turizmą, prekybą, viešuosius ryšius šalyje, naudojant įvairiausių verslo modelius. Tam tikrų šalių vyriausybės (pvz., Singapūro, Jungtinių Arabų Emyratų) iki šiol suinteresuotos turėti oro liniją, kuri atstovautų jų šaliai.

Aviacijos sektoriaus efektyvaus veikimo priklausomybė nuo vidinių ir išorinių veiksnių, tokių kaip kuras, darbo sąnaudos, politinė aplinka ir ekonomikos augimo veiksniai, visada buvo itin reikšminga. Oro transportas Lietuvoje yra vienas iš esminių nacionalinės ekonomikos infrastruktūros elementų, be kita ko, prisidedančių prie šalies ekonominės teritorijos vientisumo palaikymo ir sudarančių integralų transporto kompleksą.

Bandytas atgaivinti lietuvišką nacionalinę skrydžių bendrovę dėl galimo politinio ir ekonominio poveikio nebuvo sėkmingas. Todėl, norint iš tikrųjų sukurti tvarią lietuviškos aviacijos ateitį, reikia rimčiau spręsti dėl lietuviškos aviacijos atgimimo – kaip vieno iš pagrindinių ekonomikos augimą aktyvinančių sektorių, kur vartotojai būtų pasirengę dalytis šio pelno dalimi su oro transporto pramone.

Nors aviacijos rinka visada išliks nepastovi, galimybė padidinti oro transporto pajėgumus ir aprėptį, taikant pažangias tech-

nologijas, yra patraukli – jau dabar galvojant ne tik apie lietuviškas oro linijas, bet ir apie miesto aviaciją. Taigi, ar drąsi vizija apie nacionalines oro linijas, pradėdant nuo „plyno lauko“ mąstymo, atitinkamai suvokiant skaitmeninio svarbą šiame sektoriuje, teikiant pirmenybę inovatyvioms technologijoms ir pirmiausia investuojant į pokyčius, išpildys ambicijas turėti Lietuvos nacionalinį vežėją?

Seimo Ateities komitetas bei Ekonomikos komitetas ir toliau planuoja bendruose posėdžiuose tęsti Lietuvos aviacijos sektoriaus parlamentinės kontrolės klausimų svarstymą, ypatingą dėmesį skiriant klausimams: kiek bendrojo vidaus produkto generuoja aviacijos sektorius Lietuvoje, su kokiais problemomis susiduriama, rengiant aukštos kvalifikacijos aviacijos specialistus, kodėl atsisakoma planų steigti lietuviškas avialinijas? *Parengta pagal Lietuvos Respublikos Seimo pranešimą. Autorius yra Seimo Ateities komiteto pirmininkas.* ■

Seimas pritarė aukštojo mokslo reglamentavimo pakeitimams

Seimas priėmė Mokslo ir studijų įstatymo pataisus (projektas Nr. XIVP-1769(2)), kuriomis tobulinamas mokslo ir studijų sistemos valdymas. Įstatyme įtvirtinta tokia studijų sistemos sandara:

1) pakopinės studijos – kvalifikacijai pagal Lietuvos kvalifikacijų sandaros penktąjį lygį, kvalifikaciniam laipsniui arba mokslo, meno daktaro laipsniui įgyti;

2) profesinės studijos – kvalifikacijai įgyti ir pasirengti savarankiškai praktinei veiklai.

Pakopinės studijos gali būti šių pakopų: trumpoji – kvalifikacijai pagal Lietuvos kvalifikacijų sandaros penktąjį lygį įgyti, pirmoji ir antroji – kvalifikaciniam (profesinio bakalauro, bakalauro, profesinio magistro, magistro) laipsniui įgyti, trečioji – mokslo, meno daktaro laipsniui įgyti.

Lietuvoje yra per 800 studijų programų, kiekvienais metais registruojama apie 40

naujų, tačiau ne visos jos yra pagrįstos taikomaisiais ir fundamentiniais moksliniais tyrimais, todėl įstatyme įtvirtinami mokslo reikalavimai skirtingoms studijų pakopoms, numatomas pereinamasis laikotarpis pasirengimui. Įstatyme reglamentuotos tarpkryptinės studijos. Jos skirtos susietiems dviejų ir daugiau kryptių studijų rezultatams pasiekti.

Priimtais pakeitimais suteikiama universitetams daugiau galimybių savarankiškai planuoti magistrantūros vietas. Taip pat nebus taikomos sankcijos dėl studentų nubyrimo, jei tas nubyrimas sieks iki 25 proc.

Teisės akto pakeitimais stiprinamos kolegijos. Jų studijos, ministrės J. Šiugždinienės teigimu, turės būti grįstos taikomąja mokslinė veikla, taikomaisiais tyrimais: „Mūsų rūpestis, kad kolegijose būtų kuo daugiau sąsajų su praktika, kuo daugiau taikomųjų tyrimų, taigi kolegijose yra stiprinama prak-

tikos dedamoji, įtvirtinami reikalavimai, kad daugiau kaip pusė kolegijos dėstytojų turi turėti ne mažesnę kaip 3 metų praktinio darbo patirtį, susijusią su dėstomuoju dalyku. Studentų praktika turi būti ne trumpesnė nei vieneri metai.“ Kolegijoms suteikiama galimybė ateityje vykdyti profesinę magistrantūrą, jei kolegijos tenkins magistrantūrai keliamus taikomojo mokslo reikalavimus ir jei valstybė patvirtins, kad tokia programa yra reikalinga.

Pasak ministrės, labai svarbus įstatyme reglamentuotas galimas universitetų ir kolegijų išteklių sujungimas tose srityse, kuriose reikalingų specialistų skaičius yra labai mažas ir mažėjantis, o reikalinga infrastruktūra yra brangi, tačiau tos sritys valstybei yra labai svarbios, pavyzdžiui, žemės ūkio mokslai, jūrininkystė, viešasis saugumas.

Įstatymu yra stiprinamos tyrėjų karjeros

galimybės ir jų karjeros patrauklumas – Lietuva pereina prie Europos Komisijos patvirtintų rekomendacijų, nustatydama keturias tyrėjų karjeros pakopas:

1) pradedantysis tyrėjas – asmuo turintis magistro kvalifikacinį laipsnį ar jam lygiavertę aukštojo mokslo kvalifikaciją; jis vykdo mokslinę (meno) veiklą, vadovaujant pripažintam arba pirmaujančiajam tyrėjui;

2) patvirtintas tyrėjas – mokslininkas (meno daktaras), kurio mokslinė (meno) veikla nėra visiškai savarankiška;

3) pripažintas tyrėjas – mokslininkas (meno daktaras), pasiekęs mokslinės (meno) veiklos savarankiškumo lygį;

4) pirmaujantysis tyrėjas – savarankiškas mokslininkas (meno daktaras), pirmaujantis savo tyrimų ar mokslo (meno) srityje. *Parengta pagal Lietuvos Respublikos Seimo pranešimą* ■

Apie karą ir priverstinę emigraciją

Živilė Stadalytė

Lietuvai priimant Ukrainos karo pabėgėlius, tampa svarbu prisiminti ir aptarti mūsų pačių istorinę patirtį. Nuo Antrojo pasaulinio karo, kai didelei daliai lietuvių teko trauktis iš savo šalies, praėjo jau daugiau nei septyniasdešimt metų, tačiau muziejininkus neseniai pasiekusi istorinė medžiaga atvėrė naujų galimybių šios srities tyrimams. Kur lietuviai traukėsi Antrojo pasaulinio karo metais ir kokiomis sąlygomis jiems teko gyventi? Kaip atrodė jų kasdienybė? Kokių paralelių ir skirtumų galima įžvelgti, lyginant su šiandien ukrainiečių padėtimi? Atsakymai į šiuos klausimus Lietuvos nacionalinio muziejaus istorikų dr. Inos Ėmužienės ir Irenos Mikuličienės bei dr. Ramūno Kondrato pokalbyje.

I. Ėmužienė: Kiekvienas karas sukelia pabėgėlių bangą. Antrojo pasaulinio karo metais lietuviai taip pat išgyveno šią dalia ir pirma jų stotele tapo perkeltųjų asmenų stovyklos (kitai žinomos kaip DP). Kas jos yra ir kaip lietuviai ten atsidurdavo?

I. Mikuličienė: Nuo Antrojo pasaulinio karo bėgantys lietuviai susitelkė keliose Europos šalyse, tačiau gausiausiai – Vokietijoje. Ji buvo padalinta į sąjungininkų administruojamas zonas, kuriose veikė vadinamosios perkeltųjų asmenų stovyklos saugiai į savo šalį grįžti negalintiems žmonėms. Dalis jų gyveno nebenaudojamose koncentracijos stovyklose, barakuose, tvartuose, arklidėse, mokyklose, buvusiose vokiečių kariuomenės kareivinėse. Skirtinose zonos sąlygos skyrėsi, kai kur buvo atšiauresnės, maistas – blogesnis. Yra žinoma, kad geriausias sąlygos buvo Prancūzų zonoje, čia dauguma pabėgėlių gyveno privačiuose būstuose.

Pabėgėlius išlaikė tarptautinės organizacijos ir sąjungininkų valstybės, kurios suteikdavo maistą, pastogę, kartais – galimybę užsidirbti. Ten, kur gyveno daugiau lietuvių, būdavo suformuojama bendruomenė, įsteigiami komitetai, įkuriamos savos mokyklos ir darželiai.

I. Ėmužienė: Sąlygos – sunkios, tačiau Jūsų pavyzdžiai rodo, kad tai nebuvo tik išgyvenimas. Gyvenimas tęsėsi, buvo bandoma įsitvirtinti. Kaip atrodė kasdienis gyvenimas?

I. Mikuličienė: Lietuviai, kaip nedaugelis, sugebėjo taip įsikurti ir įsitvirtinti, kad greitai pagarsėjo tvarkingumu ir darbštumu, stebino savo aktyvumu švietimo, mokslo ir kultūros srityse. Stovyklose kūrėsi naujos organizacijos arba atsikūrė anksčiau veikusios Lietuvoje, veikė ansambliai, kartu su latviais ir estais Hamburge įkurtas Baltijos universitetas, vėliau veikęs Pineberge. Egzistavimo mokykla ir atskiros menininkų studijos, netgi veikė leidyklos, buvo leidžiami meno albumai, grožinė literatūra, periodinė spauda. Ir visa tai pasiekta vos per ketverius metus, taigi lietuviai pabėgėliai tikrai nepasimetė, o gyvenimas tęsėsi.

I. Ėmužienė: Ramūnai, Jūsų tėvai 1944 metais pasitraukė iš Lietuvos. Pasidalinkite savo šeimos pabėgimo ir migracijos istorija.

R. Kondratas: Mūsų šeimos istorija labai gražiai įsipiešia į Irenos nupasakotą kontekstą. Pirmąją Sovietų Sąjungos okupaciją pergyvenę tėvai žinojo, ko tikėtis, todėl, artėjant antrajai, nusprendė pasitraukti. Pirmiausia

Išėjimo istorijos tyrėja I. Mikuličienė.
S. Samsono nuotr.

atvyko į Austriją, kur išbuvo nepilnus metus. Raudonajai armijai įžengus į Austriją, traukėsi toliau į Pietų Vokietiją, Prancūzų zoną, kur sąlygos buvo geros. Stovykloje gyventi neteko, gyvenome pas ūkininką. Tėvas įsidarbino Tarptautinėje pabėgėlių organizacijoje (IRO), vėliau tapusioje Jungtinių Tautų pagalbos ir atkūrimo administracijos dalimi.

Pasklidus kalboms apie jos uždarymą, reikėjo spręsti dėl tolesnio kelio – į Ameriką, Australiją ar Kanadą. Prieš 1948 metus patekti į Ameriką buvo sunku, reikėjo turėti giminių, kurie galėtų „iškviešti“. Kartu su tėvais pasitraukė ir vyresnio amžiaus mamos tėvai, todėl į Kanadą patekti buvo taip pat sunku – ši šalis norėjo jaunų vyrų, kurie galėtų dirbti kasyklose ar kirsti mišką. Mums jau ruošiantis į Australiją, Amerikoje buvo išleistas **Perkeltųjų asmenų aktas**, kuriuo remdamasis galėjai rasti rėmėją, kuris turėjo atvykusiems užtikrinti darbą ir vietą gyventi. Tuomet atsirado galimybė patekti į šią šalį. Mums pavyko tą padaryti – atvykome į Niujorką ir pradėjome gyvenimą Amerikoje.

I. Ėmužienė: Pabėgėlių stovyklose taip pat veikė Baltų darbo ir sargybos kuopos. Kokia buvo jų paskirtis?

I. Mikuličienė: Šios kuopos veikė kaip sukarinta organizacija, jos buvo kuriamos iš pabėgėlių ir atskaitingos JAV, Didžiosios Britanijos karinei vadovybei. Darbas jose buvo gerai apmokamas ir suteikė šiokių tokių privilegijų, todėl norinčiųjų jose tarnauti netrūko, buvo vykdoma rimta atranka. Kuopų tikslas buvo padėti atstatyti sugriautą Vokietijos infrastruktūrą ir užtikrinti tvarką stovyklose – kartu statyti barakus, tiesti kelius, vykdyti logistines operacijas. Ypatinga jų svarba atsiskleidė 1948–1949 metais per sovietų vykdytą Berlyno blokadą, kada Vakarų Berlynas buvo aprūpinamas tik oro keliu – vadinamuoju Berlyno oro tiltu. Lėktuvai leisdavosi ir kildavo beveik be pertraukos, reikėjo juos kuo greičiau iškrauti ir pakrauti. Lietuvių darbo kuopos buvo vienos greičiausių, sugebėdavo tą padaryti vos per 9 minutes.

Mažiau žinomas faktas, kad šioms kuopoms priklausę lietuviai saugojo nacių karo nusikaltėlius Tarptautinio tribunolo Niurnberge metu. Lietuvių kuopos buvo pagarsėjusios savo darbštumu ir pareigingumu, o tokia atsakomybė tik įrodė itin didelį sąjungininkų pasitikėjimą lietuviais.

I. Ėmužienė: Prieš kelerius metus Henry Gaidis Lietuvai padovanojo išskirtinio dydžio kolekciją, kuri atvėrė galimybes ir naujiems priverstinės emigracijos tyrimams. Dabar šios istorijos turi ir labai konkrečius jas liudijančius objektus – uniforminį švarką, marškinius, apdovanojimus už garbingą darbą, tačiau atradome ir unikalių rašytinių dokumentų. Papasakokite apie juos.

I. Mikuličienė: Nudžiugino rasti 1941 metų dokumentai, kurių tikrai išliko nedaug. Įdomus eksponatas susijęs su Prezidento Antano Smetonos atvykimu į Jungtines Amerikos Valstijas. Tai jo Ekscelencijos priėmimo Niujorke dalyvių nuotrauka ir šia proga surengto banketo meniu su jame dalyvavusių svečių parašais. Muziejuje neturėjome ir pokalbio metu pono Ramūno paminėto iškvietimo į Jungtines Amerikos Valstijas dokumento, vadinamojo afidevito (angl. *Affidavit of Support*). Juo Amerikoje jau seniau apsigyvenęs ir ekonomiškai įsitvirtinęs asmuo laiduodavo, kad valstybei nereikės duoti pašalpos, atvykusiam bus suteikta gyvenamoji vieta ir darbas. Dabar su kolekcija atkeliavo 1941 metais jūrų karininkui Vytautui Kuiziniui suteiktas toks dokumentas.

Apskritai, muziejui labai trūko medžiagos iš minėtų darbo ir sargybos kuopų veiklos Vokietijoje. H. Gaidžio dovanotoje kolekcijoje radome sargybos kuopos kapeliono dokumentus: pasą, įvairius pažymėjimus,

pat būdavo reikalaujama turėti ir sveikatos apžiūros, vakcinacijos dokumentus, plaučių nuotraukas. Džiaugiuosi, kad jau kitais metais muziejus išleis nemažos apimties leidinį apie lietuvių išėjimą su šia ir visa kita istorine medžiaga.

I. Ėmužienė: Skelbiama, kad šiuo metu Lietuvoje gyvena apie 55 tūkstančius ukrainiečių. Labai panašus skaičius lietuvių atsidūrė pabėgėlių stovyklose Antrojo pasaulinio karo metais. Kokias dar paraleles įžvelgiate?

I. Mikuličienė: Istorija dažnai kartojasi. Svarbu matyti istorinę praeitį ir surasti sąsajų su šiandien ukrainiečių padėtimi, atsiminti, kad ir lietuviai Antrojo pasaulinio karo metais buvo priversti palikti savo šalį, daugumą jų priglobė Vokietija, o vėliau jų keliai nuvedė ir į Ameriką, Australiją, Kanadą ar kitus kraštus. Skirtumas tas, kad ukrainiečiai dabar atkeliauja ne į sugriautą šalį, o į sąlyginai turtingus kraštus, kurie gali jiems nedelsiant padėti. Lietuviai bėgo

Pokalbis apie karą ir priverstinę emigraciją. S. Samsono nuotr.

leidimą įeiti į Niurnbergo karinės sargybos štabą, taip pat kitų kuopų narių dokumentus, susijusius su vairuotojo, policininko mokymais, pažymą, išduotą asmeniui pasitraukiant iš darbo tarnybos. Šie dokumentai vėliau buvo būtini emigruojant. Be jau minėto afidevito, vykstant į Ameriką taip

į visiškai sugriautą kraštą ir nieko nesitikėjo, bet sugebėjo pakilti, įsikurti, net padaryti atradimų ir neprapuolė. Todėl manau, kad ir dabartiniai pabėgėliai turi vilties, ir mes jiems padėsime. *Autorė yra Lietuvos nacionalinio muziejaus komunikacijos specialistė*

NAUJI SOCIALINIAI TYRIMAI

Ar gimusieji nepastovumo laikotarpiu renkasi saugesnį gyvenimą?

Doc. Laima Žilinskienė,
doc. Jekaterina Navickė

Veržli, aktyvi, inovatyvi visuomenė – tokią Lietuvą nori matyti verslas, valstybės institucijos, visuomenė. Vilniaus ir Klaipėdos universitetų mokslininkai, analizuodami naujausius duomenis apie 1980–2000 m. gimusių Lietuvos žmonių gyvenimo eigą, patvirtina užsienyje atliktų tyrimų tendencijas: šios kartos gyvenimo keliai yra daug įvairesni nei vyresniųjų – jauni

žmonės priima daug nestandartinių sprendimų. Vis dėlto, esant dideliame socialiniam nesaugumui, jie yra linkę pasirinkti saugesnes, konservatyvias ir ne visada labiausiai asmeniškai, o ir visuomenei naudingas gyvenimo strategijas.

Kas labiausiai linkę rizikuoti ir imtis naujovių?

Švedija, Suomija, Danija, Norvegija,

NAUJI SOCIALINIAI TYRIMAI

Ar gimusieji nepastovumo laikotarpiu renkasi saugesnį gyvenimą?

■ Atkelta iš 5 p.

Nyderlandai nuo seno žinomos kaip inovatyviausios, verslui palankiausios pasaulio šalys. Remiantis praėjusių metų Pasaulio intelektinės nuosavybės organizacijos (angl. *World Intellectual Property Organization*) indeksu, Švedija laikoma inovatyviausia pasaulio šalimi po Šveicarijos. Nyderlandai šiame reitinge užima šesštą, Suomija – septintą, Danija – devintą vietas. Lietuva – 39-ą. Pagal Europos Sąjungos (ES) inovatyvumo indeksą, inovatyviausiomis šalimis 2021 m. buvo laikomos šalys Švedija, Suomija ir Danija. Lietuva užima 18-ą vietą ES. Šiek tiek lenkiame Lenkiją ir Latviją.

Pateisinant prastesnius, nei norėtume, rezultatus, dažnai kalbama apie investicijų, technologijų, švietimo ar infrastruktūros spragas. Vis dėlto pamirštamas labai svarbus klausimas – ar mūsų žmonės, o ir įmonės, yra pakankamai saugūs, kad ryžtųsi imtis naujovių ir rinktis sprendimus, kurie susiję tiek su didesne grąža, tiek su didesne rizika?

Kai kam šis klausimas gali pasirodyti nelogiškas. Argi saugumas svarbus, norint paskatinti inovacijas? Gal kaip tik didelis nesaugumas skatina didžiausią proveržį ir atradimus? Pavieniais atvejais – galbūt. Vis dėlto ekonominis nepastovumas neskatina visuomenės eksperimentuoti. Tyrimai rodo, kad ankstyvoji socializacija ekonomiškai pastoviu augimo laikotarpiu skatina kartos iniciatyvumą ir rizikos prisiėmimą. Tačiau karta, kurios socializacija vyko ekonominio nepastovumo ar net nuosmukio laikotarpiu, yra mažiau linkusi rizikuoti, mažiau pasitikėti savimi.

Dėl šių priežasčių geriausius mokymosi rezultatus pasiekę, talentingi Pietų Europos gyventojai daug dažniau pasirenka valstybės tarnybą, nei veržiasi rizikuoti ir kurti verslą. Individualiu požiūriu tai suprantama – siekiama saugios pastovios būsenos, kai valstybę dažnai krečia ekonominės krizės, o socialinės garantijos – menkai išplėtos. Visuomenės mastu tai gali sumažinti bendrą produktyvumą, talentingų žmonių sukuriama pridėtinę vertę ir ilgalaikę naudą.

Įpratę gyventi didelio nepastovumo sąlygomis

„Sakyčiau, kad gimę nuo 1997 iki 2000 m. yra tarpinė karta Lietuvoje, nes, žiūrint istoriškai, užaugo dar tik neseniai nepriklausomoje Lietuvoje. Mes nesame patyrę tokių griežtų sovietinių relikvų, o jeigu patyrę, tai ankstyvoje vaikystėje. Tai karta, kuri užaugo tam tikrame „bardake“, – teigia tyrimo dalyvis, 1998 m. gimęs vyras. **1990–2000 m. laikotarpis Lietuvoje dažnai yra vadinamas laukinio kapitalizmo laikotarpiu.** Neabejotinai didelis šio laikotarpio socialinis ir ekonominis nesaugumas negalėjo neatsiliepti to meto vaikų ir paauglių kartai. Nemažai daliai Lietuvos šeimų tai buvo didelių sukrėtimų ir pokyčių laikotarpis. Vaikų ir jaunimo socializacija vyko tuomet, kai jų tėvai grūmėsi su sparčiai pasikeitusia socialine ir ekonomine tikrove, keitė darbus, profesijas, patyrė nedarbo ir kitokio neprieklausaus laikotarpio. Tokiame kontekste jaunoji karta turėjo pati kurti savo gyvenimo strategiją, kurioje ekonominis ir socialinis pastovumas yra labiausiai trokštama vertybė.

„Mes turime atsakingumo, gal truputį net perdėto. Mums įkalta, kad tu turi sunkiai dirbti ir sunkus darbas pats savaime yra vertybė. Man atrodo, kad jaunesnė karta – daug laisvesnė ir turi daug iliuzijų, kai labai svarbu, kad darbas būtų tau labai svarbus ir čia esi savaime įdomus. Mūsų karta labiau geba prisitaikyti prie iššūkių, nes mes matę visokių situacijų iš tėvų, kad tikrai gali būti sunku“, – teigia tyrimo dalyvė, moteris, gimusi 1991 m.

Išbandymai ir nepastovumas sietini ne tik su 1990 m. įvykiais, bet ir su 2000 bei 2009 m. finansinėmis krizėmis, COVID-19 pandemija, o pastaruosiu metu – karu Ukrainoje. Visas šis nepastovumas neabejotinai atsiliepiama tam, kaip savo gyvenimo kelią renkasi dabartiniai trisdešimtmečiai ar dvidešimtmečiai.

Saugumą ir nesaugumą kuria ir mūsų institucijos

Nemažai daliai žmonių pagrindinis adaptacijos nesaugumo sąlygomis mechanizmas yra tradicinės, institucijų padiktotos gyvenimo eigos pasirinkimas, kuris garantuoja didesnes socialines garantijas, bet dažnu atveju – ir mažesnę finansinę

grąžą. Žvelgiant į Lietuvos socialinės apsaugos sistemą, institucijų mums padiktotas gyvenimo eigos modelis yra linijinis, t. y. nuosekliai pereinantis tarp gyvenimo etapų – nuo mokyklos į profesinio arba aukštojo mokymosi sistemą, tuomet į darbą ir šeimos formavimą, o sėkmingai atidirbus bent trisdešimt penkerius metus – į pensiją.

Reikalavimai socialinio draudimo stažui, siekiant užsitikrinti socialines garantijas susirgus, gimus vaikui, nedarbo, negalios, senatvės atvejais, diktuoja, kad pagrindinis saugumo garantas yra nuolatinis darbas. Tačiau tokie darbai ne visada yra inovatyvūs ar sukurtys aukščiausią pridėtinę vertę žmogui ir visuomenei. Socialinės politikos požiūriu socialinis draudimas – tai „gyvenimo eigai jautri“ politika, kai atsižvelgiama į praeitį nuopelnus, bet ne į ateities perspektyvas. Esant tokiai politikai ir menkam finansavimui, labai trūksta investicijų į pagrindinį mūsų šalies turtą – žmogiškąjį kapitalą.

Darbo svarba mūsų visuomenėje yra ypač didelė ir žvelgiant istoriškai. Tik prieš kiek daugiau kaip trisdešimt metų ištrūkome iš sovietinės visiško užimtumo visuomenės tvarkos. Nėra keista, kad mūsų socialinės apsaugos sistema paveldėjo didelę orientaciją į darbą: dominuoja socialinio draudimo įmokomis iš darbo paremta „Sodros“ sistema. Nedirbantys, juo labiau socialinės pašalpos gavėjai, yra stigmatizuojami, išstumiami iš visuomenės, atsiduria jos užribyje. Ypač ryškiai tai matėme 2009–2010 m. finansinės krizės akivaizdoje. Netekus darbo ir pajamų, „pašalpinio“ dalia mūsų visuomenėje buvo tokia karti, kad patrauklesnė išeitis buvo emigracija. Per dešimtmetį nuo minėtos krizės netekome beveik dešimtadalio mūsų šalies gyventojų. Kartu netekome ir jų potencialo kurti savo valstybę.

COVID-19 pandemija – pokyčių skatintoja?

Tiesa, ne kiekviena krizė yra absoliutus blogis. Unikali situacija ir galimybė 1980–2000 m. gimusiai kartai pasitaikė COVID-19 pandemijos akivaizdoje. Nors tai neabejotinai buvo dar vienas skaudus nesaugumo ir nestabilumo laikotarpis mūsų gyvenime, valstybės vykdoma politika buvo gana ne-

tikėta ankstesnės krizių valdymo patirties kontekste. Buvo pasirinkta ne veržti diržus, bet visomis priemonėmis stabilizuoti situaciją. Tai reiškė didelio masto valstybės skolinimąsi, siekiant kurti naujas, iki tol neregėtas socialines garantijas. Pagrindinės jų – subsidijos darbo vietoms išlaikyti. Buvo įvesta ir apie metus galiojo darbo paieškos išmoka pakankamo draudimo stažo neturintiems bedarbiams. Tokio didelio masto socialinė investicija kartu su per prastovas atsiradusiu laisvu nuo darbo laiku paskatino dalį žmonių įgyti naujų kvalifikacijų, pergaltoti savo gyvenimo kelią, keisti darbą.

„Apskritai per visą pandemijos situaciją iš tokių mano aplinkos arba mano sociumo trisdešimtmečių atsirado žmonių, kurie išklaudydavo po kelis tuos „Courseros“ kursus ir ten dėdavo tuos sertifikatus. Atrodo, visi turėjo tiek daug laiko ir tapo labai darbingi“, – teigė tyrimo dalyvė, moteris, gimusi 1988 m.

Ar po 2000 m. gimusi karta turės daugiau vidinės laisvės?

Dar per anksti spręsti, kokia bus naujoji, po 2000-ųjų gimusi, karta ir kokį kelią ji pasirinks. Tai vis dar labai jauni, dažnai dar švietimo sistemoje esantys žmonės. Vis dėlto pasaulinės tendencijos rodo, kad vadinamosios Z kartos atstovai yra labiau linkę rizikuoti, pasirinkti nelineinį gyvenimo kelią, atviresni išbandymams ir naujovėms, besijaučiantys saugiau. Galbūt tai patvirtins ir tolimesni tyrimai Lietuvoje. Kaip teigia 1980–2000 m. kartos atstovai:

„Mano karta yra pereinamojo laikotarpio – tarp ankstyvosios Nepriklausomybės ir atėjimo į Europos Sąjungą. Vertybiniu moraliniu požiūriu ji yra nei visai Rytų bloko, nei visai Vakarų. Yra dar sovietinės traumos paveldėtos šeimos modelis“, – teigia moteris, gimusi 1991 m. „Mes – tarsi tarpinė karta, kuri jau pradėjo laisvėti ir lipti į tą maksimalizmą, bet dar nesame visiškai laisvi iš vidaus. Aš pasižiūriu į savo dešimt metų jaunesnę sesę, – koks laisvas yra jos požiūris. Kai su ja pabendrauju, aš jaučiuosi tokia sovietinė“, – sako 1989 m. gimusi moteris. *Autorės yra VU Filosofijos fakulteto docentės.* ■

Šiuolaikiniai vaikai – idėjų šaltinis universitetui

Interviu su profesore Lina Kaminskiene – apie ankstyvąjį ugdymą, gabius vaikus ir ateities universitetą

– Ar galima teigti, kad universitetas tampa atsakingas už savo būsimų studentų išsiugdymą?

– Universiteto misija – gana plati ir orientuota į įvairaus amžiaus besimokančiuosius, nutolstant nuo tos klasikinės,

apribotos amžiaus grupės universitetinėje veikloje. Švietimo akademija mato jaunos kartos ugdymo prasmę, tad mūsų veiklos prasideda jau nuo priešmokyklinio ugdymo. Turėjome dvejonų, tačiau Švietimo akademijoje ir Gabių vaikų centre „Gifted“ yra profesionalių mokytojų, kuriais galime pasitikėti. Žinome, kad jie geba ne tik užimti – tai yra mokytojai, kurie supranta, kas yra universitetas, ir geba netgi tokią jauną auditoriją pratinti tyrinėti, domėtis, kelti klausimus ir bandyti rasti atsakymus nestandartiniu būdu. Vadinasi, po truputėlį ugdyti supratimą, kad mokymasis nėra tiktai vadovėlio skaitymas ir egzamino išlaikymas. Tai yra reikšminga žmogaus gyvenimo dalis, mokymasis visą gyvenimą

gali visiškai realizuoti tik tada, kai mes tą įgūdį turime.

Pradėdami nuo pačių mažiausiųjų ir paraleliai dirbdami su vyresnėmis auditorijomis, norime išsiugdyti jaunus žmones, kurie kaip galima anksčiau save tapatintų su Vytauto Didžiojo universitetu (VDU) ir jaustų, kad tai yra jų namai, kur jie gali įgyvendinti savo svajones ir įgyti išsilavinimą, kuris leistų dirbti jų norimą profesiją. Džiugu, kad, be Švietimo akademijos vykdomų veiklų, VDU veikia ir kitos programos, tokios kaip „Academia cum laude“ arba Verslumo akademija, kurios vykdo tam tikrą palydėjimo misiją: atveda į pirmą universitetinį kursą arba lydi toliau į gilinamąsias studijas.

Be abejo, mes taip pat suinteresuoti,

kad kuo daugiau gabių, kūrybiškų ir atvirų asmenybių rinktųsi mokytojo kelią, nes, neužtikrinus kartų kaitos, būtų sunku tikėtis, kad vyks pokyčiai visuomenėje.

Į mokytojų rengimą žiūrime daug plačiau, nei tik kaip į specialybę, tad, ko gero, tas matymas mums padeda susikalbėti ir su mūsų socialiniais partneriais: mokyklomis, darželiais ir kitais švietimo centrais bei institucijomis. Manome, kad toks kelias yra teisingas: žiūrėti į žmogų visapusiškai ir pasiūlyti tai, ko jam reikia skirtinguose gyvenimo amžiaus tarpsniuose.

– Kalbėdami apie ankstyvąjį ugdymą, turite omeny ir gabių vaikų ugdymo programą „Gifted“?

■ Nukelta į 7 p.

Šiuolaikiniai vaikai – idėjų šaltinis universitetui

Interviu su profesore Lina Kaminskiene – apie ankstyvąjį ugdymą, gabius vaikus ir ateities universitetą

■ Atkelta iš 6 p.

– Šiuo metu vykdomi kelias iniciatyvas, kurios net pavirto į padalinius. Be „Gifted“ centro, turime darželį „Mažųjų akademija“. Tai yra platforma, atliekanti dvejopą misiją. Pirmiausia tai yra inovatyvi ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo koncepcija. Antra, tai yra ir praktikos vieta mūsų studentams ir dėstytojams, galimybė tobulinti savo praktinius gebėjimus, vykdyti tyrimus ir stebėjimus. Taip darželio auklėtiniai pripranta prie universiteto, nes kiekvieną dieną mato studentus, jų nebijo – jie organiškai tampa darželio bendruomenės nariais, kurie, atrodo, ateina pažaisti, tačiau iš tikrųjų tuo metu galbūt atlieka tam tikrą tyrimą.

– **Visada kalbame apie „laimingą“ mokyklą ir „laimingus“ vaikus. Kodėl yra išskiriami gabūs vaikai?**

– Į gabius vaikus atsisukome dėl to, kad Lietuvoje iki šiol nebuvo sukurta sisteminga

gabųjų vaikų ugdymo sistema, kas yra tikrai neteisinga šių vaikų atžvilgiu. Gabūs vaikai yra ypatingi ne tik todėl, kad turi vieną ar kitą ypač išreikštą gabumą kažkurioje srityje ar tą vadinamąjį aukštą intelekto koeficientą. Labai dažnai jie turi poreikį ir kompleksinei pagalbai. Gabūs vaikai ne visada yra atpažįstami – jie gali būti išdykę, turėti elgesio sutrikimų ar mokymosi sunkumų. Neatpažintas gabumas neleidžia vaikui augti, išpraustas į, sakykime, standartinius ugdymo rėmus, jis ne visada gali atsiskleisti. Mes matome Lietuvoje ir bandome keisti tą nuostatą, kad gabus vaikas yra nebūtinai tas, kuris skina kokios nors olimpiados prizines vietas.

Džiaugiamės partneryste su Izraelio gabųjų vaikų centru Ron Vardi ir Haifos universitetu, kurie kalba apie visuminį vaiko ugdymą – negalima susifokusuoti tik į vieną vaiko talentą ir nematyti jo, kaip žmogaus.

Besivystančiam žmogui reikia to visuminio gebėjimo susitvarkyti su savimi ir galbūt kitose srityse taip pat atrasti savo kažkokį gabumą. Reikia save išbandyti visur, o ne juvelyriškai dailinti tik vieną talentą. Manau, kad „Gifted“ gabųjų vaikų ugdymo centro idėja dera su VDU *artes liberales* koncepcija – tą laisvųjų menų ir laisvos, visapusiškai išsilavinusios asmenybės idėją bandome realizuoti ir per šią programą.

– **Kiek vaikų dalyvauja programoje ir kaip vyksta jų atranka?**

– Pasaulyje yra labai daug testavimo metodikų. Vienos yra labiau orientuotos į intelektinių gabumų atpažinimą, kitos – į visuminį gabumo išraiškų nustatymą. Mes vadovaujames iš Izraelio perimta metodika, kuri leidžia pamatyti platesnį vaizdą: vaiko kūrybiškumą, nestandartinį mąstymą ir intelektualinį potencialą. Programa yra auganti ir veikia Lietuvoje tik antrus metus.

Šiuo metu programoje Kaune ir Vilniuje dalyvauja apie 300 vaikų. Susidomėjimas yra labai didelis, tačiau neturime galimybių priimti visų, nors programa būtų naudinga visiems vaikams.

– **Ar neatsitiks taip, kad „Gifted“ išugdyti gabūs vaikai bus per gabūs Lietuvos universitetams?**

– Tikrai ne. Nors šie vaikai yra matomi ir, manau, ne vienas užsienio universitetas būtų laimingas juos priėmęs į savo studijas, juolab kad ir būsimieji darbdaviai nori tokių talentingų darbuotojų, Lietuvos universitetai tikrai gali pasiūlyti aukštą studijų lygį ir įvairių tarptautinio mobilumo programų. Šiuo metu VDU dalyvauja universitetų aljanse „Transform for Europe“, kuris suteikia galimybę studijuoti viename iš septynių Europos universitetų. Tad savo kvalifikacijai sumodeliuoti Lietuvoje yra tikrai puikios galimybės. ■

NAUJA DOKTORANTŪROS KRYPTIS

Mokslo komunikacijos specialistai

Dr. Živilė Sederevičiūtė-Pačiauskienė.
Simo Bernoto nuotr.

Neda Černiauskaitė

Pastaraisiais metais vis dažniau išryškėja komunikacijos svarba. Pabrėžiama, kad be tinkamų komunikacinių įgūdžių ir patys geriausi išradimai gali likti stalčiuje. Sukūrus naują sprendimą, pakeisiantį pasaulį, reikia gebėti tinkamai jį pristatyti visuomenei, ją sudominti. Atsižvelgiant į šias tendencijas, Vilniaus Gedimino technikos universiteto (VGTU; VILNIUS TECH) doktorantūrų sąrašas pasipildė dar viena doktorantūros kryptimi. Nuo 2021 m. kviečiama studijuoti Komunikacijos ir informacijos mokslo krypties doktorantūrą.

Komunikacijos mokslų sektoriaus įvairialypiškumas

Pasak Studijų prorektorės doc. dr. Živilės Sederevičiūtės-Pačiauskienės, Kūrybinių industrijų fakultetas jau turi pilną komunikacijos ir informacijos krypties studijų kompleksą, apimančią visų trijų pakopų studijas. Mokslininkai ir komunikacijos studentai atlieka tyrimus aktualiausiomis temomis: medijų ir atsparumo melagienų (angl. *fake news*); propagandos; visuomenės, valdžios ir verslo sektorių įtraukimo į mokslinius tyrimus bei jų rezultatų komunikacijos ir kt.

„Pagrindinis vykdomų mokslinių tyrimų išskirtinumas – tarpdiscipliniškumas ir pažangiausių technologijų bei infrastruktūros integracija, kurią suteikia socialinių ir tikslųjų mokslų integracija universitete. Be to, doktorantūra yra jungtinė – jungianti VILNIUS TECH ir Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) mokslinį potencialą. Tai ne tik praplečia doktorantams tematikų pasirinkimo lauką, bet ir skatina abiejų universitetų bendradarbiavimą, keitimąsi patirtimi“, – teigia prorektorė.

Studijų programos išskirtinumas

Pasak studijų prorektorės, komunikacijos ir informacijos krypties doktorantūra klasikinės komunikacijos tyrimus papildo šiuolaikinių medijų bei jų reguliavimo, kūrybos komunikacijos ir į tinklavėiką bei kolektyvinį intelektą orientuotos skaitmeninės komunikacijos tyrimais. VGTU, turėdamas ilgametę technologinių mokslinių tyrimų patirtį ir infrastruktūrą, o VDU – visus socialinius mokslus apimančią tyrimų patirtį ir infrastruktūrą, gali atliepti naujai atsirandančių tematikų tyrimų poreikį.

„Pasaulis greitai keičiasi, komunikacija greitėja, informacijos srautas vis intensyvesnis. Keičiasi ir jo pateikimo būdai, daugėja komunikacijos kanalų, visi kovoja už informacijos vartotojo dėmesį. Atsiranda komunikacijos optimizavimo būdai, pasitelkiant dirbtinį intelektą, socialiniai reiškiniai keičia prioritetus, todėl šie pokyčiai turi būti analizuojami, pildomos ir kuriamos naujos teorijos, tikslinamos senosios“, – dėmesį atkreipia docentė. VGTU komunikacijos doktorantūroje atliekami tyrimai grindžiami moderniomis informacinėmis komunika-

cinėmis technologijomis, naujausiais duomenų analizės metodais bei jų teikiamomis galimybėmis.

Doktorantūros studijos – galimybė pažinti ne tik mokslo pasaulį

Į komunikacijos ir informacijos krypties doktorantūrą praėjusiais metais įstojo pirmieji trys doktorantai. Viena jų – VGTU Kūrybos visuomenės komunikacijos magistrė Sigita Bukantaitė. Ilgai dirbusi mados srityje, ji nusprendė gilintis į mados komunikaciją ir rengia darbą „Mados prekinių ženklų komunikacijos kaita skaitmenizacijos ir tvarumo poveikyje“. Jos darbo vadovė – dr. Ž. Sederevičiūtė-Pačiauskienė.

„Doktorantūros studijos – įvairialypės. Tai ne tik disertacijos rašymas, bet ir paskaitos, stažuotės, konferencijos. Turbūt įdomiausia dalis besimokant – susipažinti su žmonėmis, atrasti tai, apie ką nebūtom pagalvojęs, būti žingsniu priekyje. Neseniai grįžau iš konferencijos Prancūzijoje ir ilgai negalėjau atsistebėti, kiek daug ir įvairių tyrimų atliekama visame pasaulyje“, – teigia doktorantė. *Informacijos autorė – VGTU komunikacijos projektų vadovė* ■

Aukštojo mokslo prieinamumui įtakos turi socialinė padėtis

Liudmila Januškevičienė

Lietuva pagal aukštąjį išsilavinimą turinčių žmonių rodiklį pirmąja Europos Sąjungoje, tačiau aukštasis mokslas vis dar nėra visiems vienodai prieinamas. Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto lektorė sociologė Agnė Girkontaitė sako, kad aukštojo mokslo prieinamumui įtakos turi socialinė padėtis, todėl finansinė pagalba

siekiantiems išsilavinimo yra pirmas žingsnis opių švietimo problemų sprendimo link.

Nėra reikšmingų pokyčių

Pagal įgijusiųjų aukštojo mokslo diplomų skaičių Lietuva – viena lyderių Europoje. Remiantis Statistikos departamentu, 2020 m. 59,6 proc. 30–34 metų amžiaus Lietuvos gyventojų turėjo aukštąjį išsilavinimą. Šis skaičius auga, palyginus su ankstesniais

metais, kai tokių asmenų skaičius siekė 57,8 proc. Aukštąjį išsilavinimą įgijusiųjų skaičius rodo norą stoti ir gauti aukštojo mokslo diplomą. Tačiau tai nebūtinai reiškia, kad Lietuvoje didėja aukštojo mokslo prieinamumas. Pasak sociologės A. Girkontaitės, per pastaruosius kelerius metus reikšmingų pokyčių nematyti, išskyrus COVID-19 pandemijos situaciją, kai buvo bandyta lengvinti tam tikras stojimo sąlygas. Pavyzdžiui, mažė-

jo reikalavimai abiturientams, siekiantiems gauti valstybės finansavimą studijoms. „Kol kas išsamesnių tyrimų nėra, bet manoma, kad šios priemonės nepadėjo mokiniams, kilusiems iš prastesnės socialinės padėties“, – sako sociologė.

Nevienodos socialinio statuso siekimo galimybės

Dar 2020 m. pabaigoje Vyriausybės strateginės

■ Nukelta į 8 p.

Aukštojo mokslo prieinamumui įtakos turi socialinė padėtis

■ Atkelta iš 7 p.

analizės centro atliktas aukštojo mokslo prieinamumo tyrimas parodė, kad 2015–2020 m. mokslus aukštosiose mokyklose tęsiančių moksleivių dalis mažėjo visose socialinėse grupėse, tačiau daugiausia – net trečdaliu – tarp vidutinio ir žemo socialinio-ekonominio statuso moksleivių. Viena to priežasčių yra patiriami finansiniai sunkumai, lemę nedžiuginančią statistiką – moksleiviai iš mažų pajamų šeimų į universitetus įstojo beveik 3 kartus rečiau. Socialinio statuso siekimo galimybes gali priklausyti nuo gyvenamosios vietos, skirtingų kultūrų įtakos, tėvų išsilavinimo ir finansinės padėties. Palyginus su jaunuoliais iš palankesnių socialinių aplinkybių, stojimo į universitetus skirtumas yra milžiniškas. Todėl finansinė pagalba dažnai turi svarbų vaidmenį, siekiant aukštojo išsilavinimo.

Įkvepiantys stipendijų pavyzdžiai

Su finansiniais sunkumais susijusias problemas Lietuvoje sprendžia ir valstybė, ir pačios aukštojo mokslo institucijos, siekdamos užtikrinti mokslo prieinamumą visiems, norintiems studijuoti. Siekdamas mažinti socialinę atskirtį ir didinti aukštojo mokslo prieinamumą, Vilniaus universitetas (VU) įsteigė ir specialią 450-mečio stipendiją, skirtą studentams iš socialiai pažeidžiamų šeimų. Pirmuosius studijų metus 200 eurų stipendija bus mokama gabiems, tačiau lėšų stokojančioms studentams. Tačiau paradoksalu, kad apie valstybės finansuojamas studijų vietas, stipendijas ar kitas paramos galimybes labiau žino vaikai, kurie yra iš šeimų su geresne ekonomine padėtimi. „Taip

nutinka dėl to, kad geresnėje socialinėje padėtyje esančios šeimos turi daugiau priegū prie informacijos“, – problemą aptaria VU mokslininkė. Vis dėlto, ji žino apie atvejus, kai VU 450-mečio stipendija padėjo nemažai moksleivių, kurie dėl įvairių priežasčių negalėjo gauti, pavyzdžiui, socialinių stipendijų. Be to, Lietuvoje nemažai studentų yra priversti derinti darbą su studijomis, o ši stipendija gali palengvinti studentų dalią.

„Vieni dirba, norėdami įgyti patirties, kiti dėl to, kad jiems reikia save išlaikyti, galbūt padėti šeimai. Tačiau dirbant gali nukentėti studijos. Todėl minėta stipendija leidžia besimokantiems investuoti daugiau į save nei į savo finansinį išlaikymą“, – sako sociologė.

Lygios galimybės naudingos ekonomiškai

Pasak A. Girkontaitės, lygių galimybių nauda ekonomikai sulaukia nemažai diskusijų. Anot jos, trumpojoje perspektyvoje paprastai manoma, kad nereikėtų persistenti investuojant į nelygybės mažinimą, kadangi ekonominiai konkurencijos principai prieštarauja socialinio teisingumo palaikymo principams. „Dėl to žmonės, kurie yra labiau suinteresuoti ekonomikos plėtra, konkurencija ir panašiai, yra už privatų mokslą, privačias mokyklas. Tačiau šie dalykai dar labiau didina socialinę atskirtį tarp labiausiai ir mažiausiai pasiturinčių“, – sako sociologė. Yra nemažai tyrimų, rodančių investicijų į aukštąjį mokslą grąžą ilgalaikėje perspektyvoje. Valstybės ekonomikai labai žalinga, kai ne visi joje dalyvauja tiek, kiek leistų jų pajėgumai. „Būtent todėl svarbu nustatyti tuos veiksnius, kurie apriboja asmenų pasiekimus. Kartų mobilumas gali padidinti socialinį teisingumą – sumažinti

VU sociologė Agnė Girkontaitė

ekonominę nelygybę, padėti socialiai teisingiau paskirstyti išteklius. Šis tikslas lengviau įgyvendinamas visuomenėse, tikinčiose, kad judėjimas „socialinėmis kopėčiomis“ įmanomas dėl gebėjimų, talento ir pastangų, o ne dėl socialinių ir ekonominių aplinkybių“, – naujausiame „Spectrum“ numeryje pažymi Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos instituto doktorantas Tautvydas Vencius.

Stipendija, skatinanti spresti finansines aukštojo mokslo prieinamumo problemas

Prie VU 450-mečio stipendijos, skatinančios spresti finansines aukštojo mokslo prieinamumo problemas, prisidėjo ir partneriai, kurie įsteigė papildomas stipendijas tam tikrų studijų programų studentams iš nepasiturinčių šeimų. Verslo atstovai teigia, kad taip ne tik suteikiama galimybė gabiems abiturientams, bet ir skatinamas didesnis susidomėjimas tam tikromis mokslo sritimis. „Mūsų įmonei svarbu skatinti moksleivius rinktis tikslųjų mokslų kryptis, ypač fizikos ir kitas technologines-inžinerines studijas. Ši iniciatyva praplečia tokių studijų prieinamumą tiek socialinėje, tiek galimai ir geo-

grafinėje dimensijoje, todėl ji mums atrodo aktuali ir labai reikalinga“, – sako Martynas Barkauskas, „Light Conversion“ direktorius.

„Vandens harmonijos“ direktorius Antanas Marcionis teigia, kad įsteigti stipendiją pirmiausia paskatino galimybė padėti: „Mano ir mano vadovaujančių firmų prioritetas remti neįgaliuosius, tėvų neturinčius ir sunkiai materialiai gyvenančius vaikus, profesinę geologų bendruomenę. Jaunuoliai, norintys tapti geologais, bet tam neturintys pakankamai materialinių išteklių, patenka į šį ratą. Gal stipendija bus ne tik galimybė, bet ir paskata studijuoti geologiją.“ „Optogamos“ direktorius Tadas Lipinskas taip pat tikisi, kad, skirdami paramą (stipendiją), prisidės bei didins universitetinių studijų prieinamumą ir padės prisitaikyti naujoje aplinkoje jautrių socialinių grupių studentams iš atokiausių Lietuvos regionų.

„Didžiuojamės galėdami pagelbėti gabiam jaunimui siekti žinių. Kadai „Ekspla“ buvo įkurta jaunimo, neturėjusio kažkokių ypatingų išteklių, bet degančio noru siekti daugiau. Dabar mes jaučiame pareigą padėti. Turime auginti naująją inžinierių ir mokslininkų kartą“, – pasakoja „Eksplas“ direktorius dr. Kęstutis Jasiūnas. Prie 100 VU įsteigtų 450-mečio stipendijų, papildomomis stipendijomis prisidėjo ir tokios įmonės, kaip „Light Conversion“, „Coherent Solutions“, „EPAM“, „Ekspla“, „OPTOMENAS“, „Vandens harmonija“, „GJ Magma“, „Hnit-Baltic“, „EKSMA Optics“, „Altechna“, „Standa“, „Optogama“, „Thermo Fisher Scientific Baltics“, „Transvera“. **Paraišką stipendijai gauti 2022–2023 metams galima pateikti iki liepos 25 d.** Autorė yra VU Viešosios komunikacijos projektų vadovė ■

CITAVIMO PROBLEMAS

Ką pasakė ir ko nepasakė prof. Pranciškus Baltrus Šivickis apie eugeniką?

Apie kai kurias klaidas dr. Norberto Černiausko knygoje „1940. Paskutinė Lietuvos vasara“

Dr. Laima Petrauskienė

Man atostogaujant, paskambino bendradarbis ir pranešė intriguojančią naujieną: „Klausiausi vakar Norberto Černiausko knygos „1940. Paskutinė Lietuvos vasara“ skaitymų per radiją. Šioje jo knygoje paminėtas ir P. B. Šivickis, kaip rekomenduojantis taikyti kraštutines eugenikos priemones, netgi sterilizaciją. Ar žinai apie tokias jo rekomendacijas?“ „Ne, – atsakau. – Tokių dalykų negirdėjau, nors visus jo raštus perskaičiau.“ „Bet knygos autorius cituoja Šivickio raštus“, – nustemba ji. „Gera, – sakau. – Kai grįšiu, pažiūrėsiu, ką parašė autorius, ir palyginsiu su tuo, ką parašė Šivickis. Kiekvieno sakinio mintinai neatsimenu.“

Dr. Norberto Černiausko knyga buvo skaitoma laidoje „Vakaras su knyga“ 2022 m. birželį, tris vakarus iš eilės: 15, 16 ir 18 dienomis. Mane sudominusi dalis „Mūsų dėl moterystės“ (antroji skaityta knygos dalis) skambėjo per radiją birželio 16 d.

N. Černiauskas savo knygoje aprėpė labai daug sričių, o užsimojus labai daug, dažnokai

neišvengiama ir klaidų. Klaidų būna visokių, nedidelių ir nereikšmingų, o būna ir tokių, kurios yra apmaudžios. N. Černiausko išdėstytos mintys apie P. B. Šivickio tekstą „Ar galima pagerinti žmoniją?“ yra klaidingos ir tikrai apmaudžios, įžeidžiančios jo atminimą ir visą pulką jo artimųjų – vaikus, vaikaičius, provaikaičius. Knygos autorius neatidžiai perskaitė P. B. Šivickio penkių puslapių tekstą, kurį cituoja ir, deja, iškraipo.

„Mūsų dėl moterystės“ N. Černiauskas kalba apie Lietuvoje kilusias diskusijas dėl rengiamo Civilinės santuokos įstatymo projekto ir siūlomų santuokos suvaržymų. Pastarieji lietuvių sergančius nepagydomomis psichinėmis ligomis, silpnaprotyste ar chroniškais užkrečiamomis ligomis. Paminėjęs, kad dėl projekto buvo tariamasi su psichiatru Juozu Blažiu, aktyviai besidominčiu eugenikos problemomis, N. Černiauskas pasako, kad apie eugeniką 1940 m. užsiminė ir prof. Pranciškus Baltrus Šivickis savo knygoje „Gyvoji gamta ir mes“. Šioje savo teksto vietoje įterpdamas pasakojimą apie P. B. Šivickio straipsnį „Ar galima pagerinti žmoniją?“, N. Černiauskas tarsi ir nekelia

abejonių dėl P. B. Šivickio dalyvavimo diskusijoje.

Tačiau minėtas P. B. Šivickio straipsnis pirmąkart buvo publikuotas 1934 m. „Naujojoje Romuvoje“ ir skirtas plačiajai publikai susipažinti su eugenikos mokslu, o ne diskutuoti apie santuokos įstatymo projektus. Jokiose diskusijose dėl įstatymų projektų P. B. Šivickis nedalyvavo. Tad logiška būtų manyti, kad „Mūsų dėl moterystės“ P. B. Šivickis išvis neturėjo būti minimas. Na, bet jeigu jau paminėtas, tai būtų gražu, kad jo mintys nebūtų iškraipytos.

Iš tikrųjų minėtas P. B. Šivickio tekstas „Ar galima pagerinti žmoniją?“ yra visai nesudėtingas, nereikalaujantis kokio nors ypatingo biologinio išsilavinimo. Tačiau reikalauja atidumo – skaityti ir atskirti, ką sako eugenikai ir ką sako pats P. B. Šivickis. N. Černiauskas sukonstruoja pasakojimą taip, tarsi pats P. B. Šivickis siūlytų daugelį drastiškų eugenikos priemonių. Tad nenuostabu, kad ir mano bendradarbis, nemažai žinanti apie P. B. Šivickį, nustebsi klausė, ar aš žinau, kad P. B. Šivickis siūlė tokias priemones.

Prieš pradėdamas dėstyti eugeniką siūlymus, P. B. Šivickis apie tai aiškiai pasako: „Eugenikai siūlo šias priemones.“ Teksto viduryje taip pat pasako: „Eugenikų nuomone“. Tačiau N. Černiauskas tą **eugenikų nuomonę** ima ir priskiria P. B. Šivickiui, kuris, dėstydamas eugenikų nuostatas, kalba visai neutraliai, neįkišdamas į savo tekstą jokių komentarų, o savo paties pasvarstymus išdėsto po viso atpasakojimo. Atrodo, kad iki P. B. Šivickio pasvarstymų N. Černiauskas taip ir nenukeliavo, nes savo knygoje jis aptaria tik išdėstytas eugenikų mintis, kurias prirašo P. B. Šivickiui, o to, kas pasakyta paties P. B. Šivickio apie tas priemones, jo aptarime nėra.

Taigi skaitome N. Černiausko tekstą, kuriame, kad atrodytų „macniau“, kai kurias labai drastiškas priemones knygos autorius paryškina kursyvu. Tad seku jo pavyzdžiu ir man kliūvantį tekstą bei kai kuriuos savo pačios dedamus akcentus paryškiniu: „Apibendrinamas pasaulinės eugenikos šalininkų idėjas (nuo Šiaurės Amerikos iki Didžiosios Britanijos ar Vokietijos) profesorius referavo,

■ Nukelta į 9 p.

Ką pasakė ir ko nepasakė prof. Pranciškus Baltrus Šivickis apie eugeniką?

Apie kai kurias klaidas dr. Norberto Černiausko knygoje „1940. Paskutinė Lietuvos vasara“

■ Atkelta iš 8 p.

kad yra keletas būdų, kaip apsaugoti nuo tautos sunykimo. Viena vertus, reikėjo griežtai uždrausti tuoktis silpnapročiams ir kitiems žmonėms, turintiems nepageidaujamų savybių, sugriežtinti vedybų kontrolę (egzistuojanti Bažnyčios ar valstybės kontrolė jam neatrodė pakankama), vykdyti sterilizacijos programas tiek vyrams, tiek moterims – *operacija yra labai lengva ir nepavojinga.*“

Komentuoju N. Černiausko komentarą, įkištą į eugenikų siūlomas priemones. Taigi, ne P. B. Šivickiui, o tik eugenikams taip atrodė. Cituoju P. B. Šivickio originalų sakinį: „Tokios rūšies kontrolė iš tikrųjų ir dabar yra ar bažnyčios, ar atskirų valstybių prižiūrima, bet ji nėra pakankamai griežta; **eugenikų nuomone**, toji kontrolė galėtų eiti toliau ir būti daug griežtesnė, negu dabar yra.“ Taigi, čia yra eugenikų, o ne P. B. Šivickio nuomonė. Sterilizacijos programų vykdymas – taip pat **eugenikų nuomonė**. P. B. Šivickis buvo zoologas, ne eugenikas. Jis tik parašė minėtą apžvalgą apie eugenikų darbus.

Prakalbus apie bažnyčią, verta priminti, kad P. B. Šivickis buvo tikintis, niekada nespėjo su bažnyčia ir jos nekritikavo. 1940 m., sovietams pradėjus „kadrų valymus“

Vilniaus universitete, jis buvo atleistas iš pareigų kaip tikintis žmogus. Vėliau jam pavyko sugrįžti į darbą buvusių jo studentų dėka.

Toliau cituoju N. Černiauska: „Kita vertus, Šivickis ragino imtis ir ne tokių radikalių priemonių – valstybė turėtų mažinti mokesčius vedusiems ir vaikų susilaukusiems, dovanomis skatinti gimstamumą ir t. t. <...>.“ Deja, ir šio sakinio pradžia – vėl klaidinga: visos tos socialinės priemonės – ne P. B. Šivickio raginimas, o tik jo įvardijimas, ką siūlo eugenikai...

Aptaręs eugenikų nuostatas, P. B. Šivickis parašo savo nuomonę (kaip minėjau, ji visai neatspindėta N. Černiausko tekste) apie jų siūlomus projektus: „Svarbiausias visiems tiems projektams priekaištas yra tas, kad sunku išspręsti, kokią savybę reikia laikyti pageidaujama ir kokią – nepageidaujama. Juk tas pats žmogus gali būti laikomas ir kvailiu, ir genijumi, destis, kas sprendžia apie jo protingumą. Ypačiai sunku surasti tikrą sprendimą neigiamoms savybėms. Tokioms savybėms surasti gali turėti įtakos įvairios pašalinės priežastys, kaip turtas, pažiūra ir religija, politika ir kt. Vienas labai svarbus dalykas, į kurį reikia atkreipti akis, yra tas, kad gerosios ir blogosios atsigemančios (*dabar sakome – paveldimos* – L. Petrauskienės

pastaba) savybės yra labai dažnai sumišusios, ir sunku jas vieną nuo kitos atskirti. Juk silpnos sveikatos kūdikis gali išaugti labai žymiu proto žmogum. Tokie gerai žinomi vyrai, kaip mokslininkas Newtonas, poetas Heine, filosofas Spenseris, poetas Byronas ir daug kitų, buvo labai silpni ir sunykę vaikai, bet išaugo tikrai žymiais savo srities žmonėmis. Iš kitos pusės, sveiki ir tvirti vaikai gali išaugti nepageidaujamais piliečiais.“

Straipsnio pabaigoje P. B. Šivickis išdėsto savo nuomonę dėl eugenikos ateities: „Dar daug dalykų mes nežinome apie tuos dėsnius, kurie veikia patį žmogų ir visą jo pasaulį, bet daug ko mes nežinome ir apie tuos dėsnius, kurie veikia įvairius kitus gyvus daiktus. Kai ištirsime visus tuos faktorius, kurie veikia gerinant gyvulių ir augalų veisles, tada galėsime geriau pažinti ir suprasti taip pat ir tuos faktorius, kurie veikia patį žmogaus atsigimimą ir gyvenimą. Tada galėsime išsamiai atsakyti ir į klausimą, ar galima iš tikro pagerinti žmoniją.“

Kalbėdamas apie Mendelio dėsnius kitame tos pačios knygos „Gyvoji gamta ir mes“ straipsnyje „Mendelizmas – variacijų tyrinėjimo mokslas“, P. B. Šivickis pasako: „Įvairaus plauko žmonijos gerintojai ir tie

svarbiausiu argumentu ima Mendelio dėsnius ir visą genetikos mokslą.“ Tad atrodo, nelabai jau pagarbus buvo P. B. Šivickio požiūris į žmonijos gerintojus...

Ir „sekasi“ gi P. B. Šivickiui. Iš Vilniaus universiteto visiems laikams buvo pašalintas 1948 m., kaip netinkantis auklėti studentų tarybine dvasia, nes atsisakė pasmerkti genetiką, o atvykusiems iš Maskvos emisarams pasakė, kad Mendelis ir Morganas padarė daug, ir dar neaišku, ką padarys Mičiurinas ir Lysenka. Apie jo „reakcines“ pažiūras buvo pagarsinta visai Lietuvai okupacinės valdžios leistame laikraštyje „Tiesa“, turėjusiame didžiausią tiražą. XXI a. vėl visai Lietuvai per Lietuvos radiją garsinamos, atseit, P. B. Šivickio pažiūros apie eugeniką. Vilniaus universitetas prieš keletą metų viešai atsiprašė P. B. Šivickio už 1948 m. atleidimą, perduodamas tą atsiprašymą jo vaikams.

O kaip bus su Lietuvos radiju? Ar ir toliau bus skaitomas „Mūsų dėl moterystės“? Radijas pasiekia daug daugiau klausytojų, nei knyga – skaitytojų. Savo laidas radijas dažnokai kartoja. *Dr. Laima Petrauskienė yra knygos „Pranciškus Baltrus Šivickis, 1882–1968“ autorė.*

MOKSLO IR KULTŪROS RENGINIAI

Valstybės diena kaimiškojoje savivaldybėje

Liepos 6 d. Pakruojuje paminėta Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) ir Tautiškos giesmės diena. Renginys prasidėjo mišiomis Pakruojo Šv. Jono Krikštytojo bažnyčioje, kurias laikė Klovainių parapijos klebonas kun. Donatas Kryževičius.

Pakruojo ugniagesių draugijos stoginėje atidaryta tautodailininko Sauliaus Lampicko paroda „Malda tėviškės sodams“. Menininkas papasakojo apie savo kūrybą bei darbus, kurie puošia Pakruojo kraštą. Susirinkusiuosius pasveikino ir tautodailininkui už išskirtinę parodą padėjo Pakruojo rajono savivaldybės meras Saulius Margis, kultūros, švietimo įstaigų, bendruomenių atstovai ir kiti renginio svečiai. Atidarymo metu kūrinių kanklėmis atliko Rozalimo skyriaus jaunoji kanklininkė Sofija Šaurskytė, dainavo Pakruojo folkloro kolektyvas „Verdenė“ (vad. Ramunė Petraitienė).

Vienybės aikštėje įvyko Valstybės dienos minėjimas, kurį vedė Valstybinio Šiaulių dramos teatro aktorius Romanas Dudnikas. Šventę meniniu interpu pradėjo mažieji pakruojiečiai. Po to dainavo mokytojos Lauros Dudnikienės parengta jaunoji solistė Greta Balčiūnaitė. Sveikindamas susirinkusius į aikštę, Pakruojo meras S. Margis akcentavo, kad „Mindaugo karūnavimo diena mus dar labiau suvienija, įkvepia, o kartu ir ragina suklusti, kokie esame, koku keliu žengia mūsų valstybė. Dažnai net nesusimąstome, kiek daug kiekvienas prisidedame prie savo gimtinės ir savo valstybės žingsnių į priekį. <...> Galbūt šios pastangos ne visada laiku

Pakruojo meras Saulius Margis ir akademikas Kazimieras Ragulskis. M. Ilgavičiūtės nuotr.

Įnešamos Pakruojo krašto garbės piliečių regalias

pamatomos, tačiau jos yra ir bus valstybės ir visuomenės statinio pamatas. Šie pamatai skirti mūsų vaikams ir vaikaičiams, ant jų bus statomas ateities pasaulis ir Lietuva.“

Pakruojo kultūros centro šokių ansamblio „Reketys“ šokėjai, įnešdami Pakruojo krašto garbės piliečių regalias, pradėjo iškilmingą apdovanojimų ceremoniją. Regalias ir pažymėjimus meras įteikė iš Pakruojo Klovainių bendruomenės kilusiam akademikui Kazimierui Ragulskiui, grafikui Romualdai Čarnai ir tautodailininkui Sauliui Lampickui. R. Čarna renginyje dalyvauti negalėjo, tačiau atsiuntė laišką, kuriame nuoširdžiai dėkojo Pakruojo krašto žmonėms bei Pakruojo savivaldybei už suteiktą

garbingą vardą ir palinkėjo visiems savo krašto žmonėms didžiausios sėkmės, Dievo palaimos ir gausos kasdieniame gyvenime, darbuose ir visuose sumanymuose. R. Čarnos vardu žodį tarė ir Pakruojo krašto garbės piliečio regalias atsiėmė dailininko sūnėnas Ričardas Čarna. Per „Šiaulių žinias“ kalbėjęs akademikas K. Ragulskis pabrėžė, kad krašto garbės piliečio vardas jam yra svarbiausias apdovanojimas.

Po apdovanojimų ceremonijos koncertavo solistai Ona Kolobovaitė ir Liudas Mikalauskas, o 21 valandą šventės dalyviai prisijungė prie akcijos „Tautiška giesmė aplink pasaulį“, sugiedodami Lietuvos himną. Šventės metu dangų virš Vienybės aikštės papuošė aitvarai – Lietuvos valstybės ir Pakruojo rajono savivaldybės vėliavos. Renginio metu vyko edukacijos ir pramogos visai šeimai, kurios organizuotos, įgyvendinant Pakruojo savivaldybės įgyvendinamą šeimoms stiprinimo programą. *Parengta pagal savivaldybės Kultūros, paveldosaugos ir viešųjų ryšių skyriaus pranešimą*

Lietuvos himnas skamba Pakruojuje, Vienybės aikštėje

Šetenių skaitymai

Žymiausi pasaulio rašytojai Lietuvoje svarsto esminius dabarties klausimus

Nobelio premijos laureatui Česlovui Milošui gimtinė Šetenuose (Kėdainių r.), kuriuose jis „pramoko keturių pasaulio šalių“, visą gyvenimą buvo esminis atskaitos taškas. Literatūros festivalis „Kauno literatūros savaitė“, kurį rengia Vytauto Didžiojo universitetas (VDU), kviečia pažvelgti į dabartį iš šios perspektyvos ir skelbia naują iniciatyvą – „Šetenių skaitymus“. „Šetenių skaitymai“ – tai literatūros vakarų ir pranešimų ciklas, kurio metu žymūs pasaulio rašytojai ir intelektualai atvyks į Lietuvą gvildinti svarbiausių šiandienos Europos ir pasaulio klausimų. Literatūriniai susitikimai su plačiąja visuomene vyks Kaune, o kitą dieną kelsis į Šetenus, kur vyks diskusijos siauresniame meno ir kultūros lauko ekspertų rate.

Pirmuosius „Šetenių skaitymus“ ši rugsėji inauguruos net du garsūs autoriai iš Vidurio Rytų Europos. Pirmiausia rugsėjo 15–16 d. turėsime progą susitikti su legendiniu Ukrainos autoriumi Jurij Andruchovyč. Poetas, prozininkas ir eseistas J. Andruchovyč gimė ir gyvena Vakarų Ukrainoje, Ivano Frankivske. Po TSRS žlugimo jis ėmėsi radikalaus ukrainiečių literatūros atnaujini-

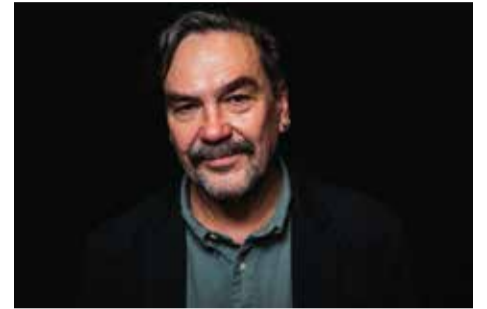
mo ir šiandien kartu su Serhijumi Žadanu yra pasaulyje žinomiausias šalies rašytojas. Šokiruojanti ir mąsli jo kūryba yra išversta į visas pagrindines pasaulio kalbas, apdovanojama daugeliu premijų, o jo romanas „Dvylika ratilų“ išverstas ir į lietuvių kalbą.

Rašytojas teigia, kad jis labai mėgsta ir vertina Č. Milošą, ypač jo iškeltą Vidurio Europos idėją. „Šetenių skaitymuose“ jis pristatys specialiai šiai progai parašytą esė, kurioje plėtos Č. Milošo knygos „Pavergtas protas“ išvagas. Rusijoje įsigalint naujai „pavergto proto“ atmainai, Č. Milošo totalitarizmo analizė vėl tampa nepaprastai aktuali ir verta naujų apmąstymų.

Rugsėjo 21–22 d. „Šetenių skaitymais“ savo viešnagę šalyje pradės Nobelio literatūros premijos laureatė Svetlana Aleksijevič, kuri gimė tame pačiame mieste, kaip ir J. Andruchovyč, Ivano Frankivske. S. Aleksijevič ypač domėjosi ir rašė apie dramatiškus sovietmečio įvykius ir savosios kartos patirtis – karą Afganistane, Sovietų Sąjungos griūtį, Černobylio katastrofą ir jos padarinius, o pastaraisiais metais išgarsėjo kaip aktyvi Baltarusijos diktatūrinio režimo kritikė. 2000-aisiais dėl politinio persekiojimo

Nobelio literatūros premijos laureatė Svetlana Aleksijevič. *Margaritos Kubakovos nuotr.*

Ukrainos poetas, prozininkas ir eseistas Jurij Andruchovyč. *Anastasijos Telikovos nuotr.*

mo rašytoja buvo priversta išvykti iš šalies, vėliau grįžo, tačiau, 2020 m. numalšinus Baltarusijos revoliuciją, vėl paliko tėvynę. S. Aleksijevič sukūrė savitą dokumentinės literatūros žanrą, kurį vadina „balsų romanu“. Pagrįstas šimtais interviu, jis leidžia iš autentiškų pasisakymų sukurti plačią gyvenimišką ir dvasinę dabarties panoramą.

S. Aleksijevič knygos išverstos į daugiau nei penkiasdešimt kalbų. Lietuviškai pasirodė net penkios jos knygos – „Paskutinieji liudytojai“, „Karo veidas nemoteriškas“, „Laikas iš antrų rankų“, „Černobylio malda“, „Cinko

berniukai“. Pagal pastarąsias dvi knygas režisierius Eimuntas Nekrošius sukūrė teatro spektaklį. Viešnagės Kaune metu S. Aleksijevič taip pat bus įteiktos VDU Garbės daktaro regalias. VDU garbės daktarų gretose jau yra Nobelio literatūros premijos laureatas Česlovas Milošas ir daug kitų žymių mokslo ir meno atstovų. Daugiau informacijos apie festivalį: www.literaturossavaite.lt ir www.facebook.com/literaturossavaite. Tarptautinis rašytojų ir knygų festivalis „Kauno literatūros savaitė“ yra „Kaunas – Europos kultūros sostinė 2022“ programos dalis. ■

Lietuvos katalikų mokslo akademijos 100-metis

Rūta Kazlauskienė

Lietuvos mokslų akademijos (LMA) Vrublevskių bibliotekos vestibulyje liepos 8 – rugpjūčio 30 d. veikia mažoji paroda „Tyrimų ir pasaulėžiūros dermė: Lietuvių katalikų mokslo akademijai – 100“, skirta seniausios Lietuvoje akademinės organizacijos jubiliejui pažymėti. Jos turinys žymi tris Lietuvių katalikų mokslo akademijos (LKMA) istorijos laikotarpius: Lietuvos Respublikoje iki 1940 m., išeivijoje – nuo 1956 m., atkurtoje Lietuvos Respublikoje – nuo 1992 m.).

Eksponuojami LMA Vrublevskių bibliotekoje saugomi rankraštiniai dokumentai, ikonografija bei Akademijos leidiniai, apimantys visą LKMA gyvavimo laikotarpį – nuo pirmųjų įstatų iki naujausių leidinių. Tarp jų – prel. Aleksandro Dambrausko (Adomo Jakšto) žodis, pasakytas atidarant Pirmąjį Lietuvių katalikų mokslininkų ir mokslo mėgėjų suvažiavimą (1933), LKMA valdybos pirmininko rekomendacija Antano Poškos studijoms Indijoje (1931), Akademijos iniciatyva pradėto „Žymesnybių žodyno“ rengėjo Juozo Ereto kreipimasis (1931), LKMA susirinkime Fabijono Kemėšio skaitytos paskaitos „Dedukcijos ir

indukcijos metodai mūsų visuomeniniame darbe“ rankraštis (1928).

Parodą lydi parengta vaizdo medžiaga – LKMA narių proveniencijos, dedikacijos, esančios LMA Vrublevskių bibliotekoje

saugomuose spaudiniuose. *Parodos autorė – Vrublevskių bibliotekos Komunikacijos skyriaus darbuotoja Rūta Kazlauskienė. Konsultantas – LKMA pirmininkas dr. Liudas Jovaiša* ■

Tarptautinė konferencija, skirta Ignoto Domeikos 220-osioms gimimo metinėms „IGNOTAS DOMEIKA IR INTELEKTUALINĖ VILNIAUS APLINKA XIX a. PRADŽIOJE“

2022 m. spalio 20 d., Vilnius

Ignotas Domeika (1802–1889)

Konferencija skirta iškilaus mokslininko, 1830 m. lapkričio sukilimo dalyvio, Vilniaus universiteto ir Parvyžiaus Kalnakasybos aukštosios mokyklos studento, Čilės universiteto Santjago rektoriaus, žymaus geologo, mineralogo ir etnologo 220-osioms gimimo metinėms paminėti. Konferencija apims mokslinių pranešimų pristatymus ir teminę parodą „Pažvelk į mineralą, vis dar bevardį...“.

Konferencijos organizatoriai: Vilniaus universitetas, Lietuvos mokslų akademija, Lietuvos Ignoto Domeikos draugija, Lietuvos istorikų ir filosofų draugija ■

Prasideda dalyvių registracija į VDU Pasaulio lietuvių universiteto simpoziumą

Vytauto Didžiojo universitetas (VDU) kviečia dalyvauti VDU Pasaulio lietuvių universiteto simpoziume, kuris vyks 2022 m. spalio 27–29 d. Kaune gyvai ir nuotoliniu būdu. Simpoziumo tikslas – minint Lietuvos universiteto šimtmetį ir, atsižvelgiant į pastarųjų metų aktualijas, atverti erdvę laisvės formas įprasminančioms diskusijoms.

„Pasaulio lietuvių universiteto simpoziumas turi būti tas laikas ir ta vieta, kurioje negali būti užmirštama, kas darosi su minties ir viešos raiškos laisve, kuri bent kelis šimtmečius buvo apsaugota akademinės autonomijos ir nepriklausomo mokslinio

tyrinėjimo teise. Laisvės, teisės, tikėjimo ir moralės iššūkiai šiandien tampa svarbiausiomis temomis, kurios dėl savo sudėtingumo neįsileidžiamos į „Twitter“ lygio kalbėjimą. Tad gal Pasaulio lietuvių universiteto bendruomenė dar gali būti paskutiniai apkasai, kuriuose renkasi tie, kuriems tai rūpi“, – sako VDU prof. Egidijus Aleksandravičius.

➤ Registracija diskutantams vyksta iki rugpjūčio 16 d.

➤ Žiūrovams, dalyvaujantiems gyvai, – iki spalio 16 d.

➤ Žiūrovams, dalyvaujantiems per „Zoom“ platformą, – iki spalio 26 d. ■

Rengiamasi VDU Pasaulio lietuvių universiteto simpoziumui. *VDU nuotr.*

Akademiko Konstantino Jablonskio 130-osios gimimo metinės

Dr. Daiva Narbutienė

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje 2022 m. liepos 11 – rugpjūčio 30 d. veikia paroda „Konstantinas Jablonskis – bibliofilas“.

2022 m. minimos 130-osios teisininko, teisės istoriko, akademiko Konstantino Jablonskio (1892 08 23 – 1960 07 28) gimimo metinės. Ši iškilni asmenybė buvo sukaupusi turtingą spaudinių ir rankraščių rinkinį, kurį 1964 m. gruodį jo šeima perdavė Lietuvos mokslų akademijos bibliotekai. Pagerbiant šviesų mokslininko ir vertingos asmeninės bibliotekos savininko atminimą, 1968 m. buvo įsteigtas memorialinis akademiko K. Jablonskio fondas, iki šiol saugomas Retų spaudinių skyriuje. Anuomet jį sudarė 8 538 spaudos vienetai. Vėliau fondas buvo papildytas leidiniais, gautais iš mokslininko dukters, medicinos mokslų daktarės Jūratės Umbrasienės, ir kitų šeimos narių. Šiuo metu jį sudaro 10 466 įvairiomis kalbomis

išėję leidiniai: knygos, periodika, disertacijų autoreferatai, kartografija, smulkioji spauda, straipsnių atspaudai, natos. Archyviniai dokumentai rado vietą Rankraščių skyriuje ir sudaro 256-ąjį fondą (F256; 5 385 fiziniai vienetai).

Akademiko K. Jablonskio knygų rinkinys – universalus pobūdžio mokslinė biblioteka. Joje sukaupta labai įvairi literatūra tiek teminiu, tiek tipologiniu aspektu. Greta čia vyraujančių istorijos, teisės, politikos, ekonomikos, kalbotyros veikalų randama botanikos, medicinos ir kitų gamtos mokslo darbų. K. Jablonskio bibliotekoje gausu oficialių leidinių (ypač Lenkijos ir Lietuvos seimų nutarimų rinkinių), normatyvinių dokumentų, t. y. taisyklių, reglamentuojančių įvairių draugijų ir institucijų veiklą, informacinių knygų – žodynų, enciklopedijų, bibliografijos priemonių. Būta ir grožinės literatūros leidinių. Tai iš tiesų yra mokslininko interesus atitinkanti biblioteka, kurioje sukomplektuota beveik visa darbu

ir laisvalaikui reikalinga literatūra.

Išaugęs lietuvių inteligentų šeimoje (jo tėvas – žymus lietuvių kalbininkas Jonas Jablonskis, o motina – literatė Konstancija Sketerytė), nuo mažens suvokė spausdinto žodžio ir knygos vertę. Pradėjęs žengti savarankišką keliu, padėdavo tėvui įgyti reikalingų knygų. Kaip pažymi Vytautas Merkys, jis gerai žinojęs, kuriuose knygynuose ko ieškoti. Savo kuriamoje bibliotekoje K. Jablonskis turėjo tėvui ir seseriai Julijai priklausiusių knygų. Po akademiko mirties biblioteka ir toliau buvo pildoma. Tad galima teigti, kad tai buvo vienos šeimos biblioteka, kurios pagrindiniam savininkui 1969 m., jau po to, kai leidiniai atrado kitą saugojimo vietą, grafikas Vytautas Kalinauskas sukūrė ekslibrisą. Jame pavaizduotas titnago kirvukas ir ietgalis, nes archeologija buvo viena iš didžiausių mokslininko ir jo šeimos pomėgių.

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje saugomame K. Jablonskio fonde randame bibliografinių retenybių.

Pats reikšmingiausias – dviejų čekiškų inkunabulų konvoliutas – į vieną knygą įrišti 1497 ir 1500 m. Prahoje čekų kalba išleisti du Čekijos karalystės teisiniai dokumentai. Ši lietuviams ir čekams svarbi vertybė 2021 m. pripažinta regioninės reikšmės dokumentinio paveldo objektu ir įrašyta į UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ Lietuvos nacionalinį registrą.

Parodoje eksponuojami vertingiausi leidiniai ir kai kurie archyviniai dokumentai, liudijantys asmeninės (šeimos) bibliotekos sukūrimą ir turinį. Biblioteka sutvarkyta, aprašyta ir prieinama elektroniniame kataloge, ja aktyviai naudojasi Vrublevskių bibliotekos lankytojai.

Parodos rengėjos: Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyriaus vedėja dr. Daiva Narbutienė ir Retų spaudinių skyriaus vedėjos pavaduotoja Danguolė Palačionytė.

Nuoroda: <http://www.mab.lt/konstantinas-jablonskis-bibliofilas/>

IŠKILIOS ASMENYBĖS

Mokytojas ir mokinė (Eugenija Šimkūnaitė ir Konstantinas Regelis)

Doc. dr. Judita Puišio

Prisimindami vaistažolių žinovę, neprilygstamo žodžio meistrę, dažnai vadinamą Žolių karaliene, o artimiausių draugų – Lietuvos Ragana – habil. dr. Eugeniją Šimkūnaitę, prisiminkime ir jos mokytojus, kurie ne tik pastebėjo Tauragnuose gyvenusią išskirtinę mergaitę, miestelėnų vadinamą „pasiutusia Gese“, bet ir pastūmėjo ją eiti kitu keliu, nei numatė jos tėvas Pranas Šimkūnas.

Knygoje „Amžinai žydėk, Atminimo vyšnia...“ rašo provizorė, socialinių mokslų daktarė Regina Žukienė: „Vasaros laiku į Tauragnus atvažiuodavo pailsėti ir pasidairyti po apylinkes daug Lietuvos šviesuolių: mokslininkų, menininkų, rašytojų. <...>. Aplankydavo atvažiuavę ir vaistinę, vaistininko šeimą. Juos svetingai priimdavo ir į palydovus pasisiūlydavo Gesė. Ji ir po ežerą pairstydavo, ir po miškus bei piliakalnius pavadžiodavo, Tauragnų istorijas bei padavimus papasakodavo. Svečiai mielai dalindavosi savo išpūdžiais, žiniomis iš sostinės ir pasaulio naujienomis. Taip bendraudama Eugenija buvo ne pagal savo metus išsilavinusi, mėgo skaityti ir viskuo domėtis.“

To meto įvykius aprašo ir pati E. Šimkūnaitė: „Atsirado sava valtis, drauge su ja ir vasara, ir svetimų: prof. S. Kolupaila, prof. K. Regelis, prof. K. Pakštis, tauragniškis aktorius K. Juršys su visa šūte artistų ir gal tuzinas gydytojų. <...> Man įdomiausia buvo su profesoriais S. Kolupaila ir K. Regeliu.“

1937 m., baigusi Utenos gimnaziją, E. Šimkūnaitė įstojo į Vytauto Didžiojo universiteto Medicinos fakulteto farmacijos skyrių ir rengėsi būti vaistininke. Dar prieš žiemos atostogas surinkusi semestro įskaitas ir egzaminų minimumą, tikėjosi „lengvo minimumo“ ir kito semestro, tačiau greitai pajautė „profesorišką blogą“. Profesoriai

Lietuvos universiteto profesorius
Konstantinas Regelis

K. Regelis, S. Kolupaila, A. Purėnas „ar visi drauge kyštelėjo nagus“. Kaip rašo E. Šimkūnaitė, „tik man buvo kraunama daugiau ir lupdavo iš manęs daugiau“.

Studijų metais jos slaugomas organinės chemijos aspirantas ir būsiamasis sutuoktinis įžvelgė, kad Eugeniją labiau domino botanika, žydinčios lauko gėlės, kurioms skyrė didesnę dėmesį, nei pašnekovui, pakvietusiam pasivaikščioti po Vilniaus apylinkes. Vaistiniai augalai, universiteto botanikos sodo paslaptys ją vis labiau tolimo nuo farmacijos link farmakognozijos.

1941 m. pavasarį E. Šimkūnaitė, išklaušiusi kursą ir išlaikiusi egzaminus, atlikusi praktiką vaistinėse Kaune ir Tauragnuose, rašė: „Nedaug buvau uoščiui mokslinio darbo, bet apsikrėtus tuo virusu jau buvau. Traukė universitetas.“ Parašius profesoriumi J. Dagiui, jai buvo pasiūlyta vieta farmakognoziniame sode. Susitarusi ir „paragavusi bado Kaune“ ji, nieko nesakydama tėvams, išvyko

Konstantinas Regelis su studentais ir Prezidentu Antanu Smetona Botanikos sode

dirbti į Vilniaus botanikos sodą. Šiame sode buvo didelė vaistinių augalų kolekcija. Ji labai įdomiai vedė studentams medikams biologijos darbus. Jos buvusi studentė vilnietė gydytoja Jankauskienė prisimena: „Eugenija <...> buvo graži, miela asmenybė. Visada nešiojo mėlyną angliškos Bostono medžiagos kostiumėlį ir avėjo tuo metu madingais juodais auliniiais batais.“

1943 m. baigusi stažuotę, E. Šimkūnaitė gavo chemikės-vaistininės diplomą. Praūžis Antrajam pasauliniam karui, ji dažnai užsukdavo į Kauno botanikos sodą. Šiandien sunku pasakyti, kaip būtų susiklostęs E. Šimkūnaitės gyvenimas, jeigu 1940 m. Vytauto Didžiojo universiteto Matematikos-gamtos fakulteto veikla nebūtų sustabdyta, o prof. K. Regelis nebūtų pasitraukęs iš Lietuvos. Jos širdyje dar vaikystėje prof. K. Regelio pasėtas grūdas padovanojo Lietuvai vaistažolių žiniuonę, gamtininkę, Kauno ir Vilniaus botanikos sodų puoselėtoją ir mylėtoją.

Prof. Konstantiną Regelį galima laikyti

Kauno botanikos sodo tėvu. Jis dar 1936–1937 m. paskelbė mokslinėje spaudoje, kad kunigas pranciškonas Jurgis Ambraziejus Pabrėža, kurio metus minėjome 2021 m., buvo ne tik labai darbštus žmogus, bet ir vienas iš didžiausių XIX a. mokslininkų, įnešęs didelį indėlį ne tik botanikos, bet ir medicinos bei farmacijos srityse, daug rašęs šiomis temomis, sukūręs farmakognozijos, farmacijos ir medicinos terminų žodyną.

Prof. K. Regelį (vok. *Constantin Andreas von Regel*) 1970 m. priglaidė jo protėvių žemė – Šveicarija. Nors jo kapas išnyko ir po truputį iškeliauja amžinybėn jo buvę studentai, Lietuvoje per jo gimtadienį, apie rugpjūčio 10 d. pražysta K. Regelio kurta-me Botanikos sode jam dedikuoti jurginai „Constantin von Regel“. (Žr. <https://www.vdu.lt/lt/jurginu-zydejimo-savaite-kaune-vainikuos-tarptautine-jurginu-paroda/constantin-von-regel/>). *Autorė yra Kauno technologijos universiteto docentė*

Almanachas, skirtas Ukrainai

Dr. Leonas Milčius

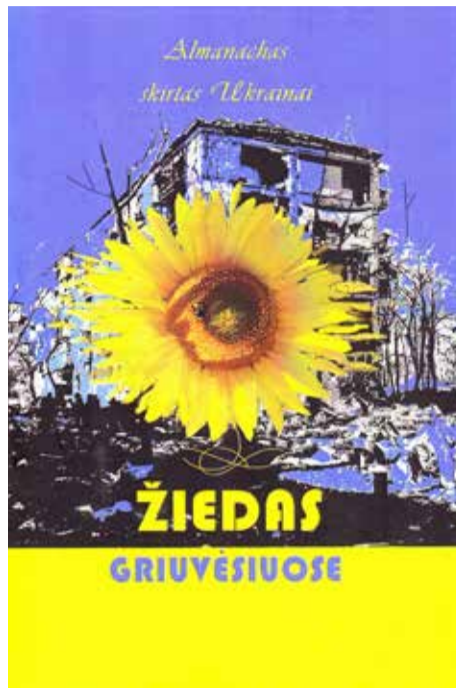
Sakoma, kad, kai patrankos griaudžia, mūzos tyli. Tačiau ką tik išleistame poezijos almanache yra net aštuoniasdešimt vieno autoriaus eilėraščių, skirti Ukrainai, jos žmonių didvyriškai kovai ir patiems skaudžiausiems išgyvenimams Rusijos primestame kare. Ir tai ne kokia karinė akcija, bet tikras karas, kurio jokiomis priemonėmis negalima nei pateisinti, nei suprasti. Rusijos siekis, pasitelkiant žiauriausias karines priemones, sunaikinti Ukrainos valstybę ir ukrainiečių tautą yra ne vien grobuoniškas, bet tiesiog neofašistinis sumanymas prieš žmoniškumą, demokratiją ir visą civilizuoatą pasaulį.

Gražios valstybės, savitos ir nuoširdžios ukrainiečių tautos, milijonų jos žmonių gyvenimo tragedijos, žūtys, didžiulės emigracijos, sunaikintų miestų, gyvenviečių, suniokotos pramonės, žemės ūkio, kultūros vertybių praradimas, jų išvogimas, privertinis didelės dalies gyventojų, netgi vaikų, ištrėmimas į Rusijos teritoriją, negalėjo likti be didelės dalies pasaulio valstybių pasmerkimo ir pasipriešinimo. Demokratinės valstybės siekia padėti Ukrainai jos kovoje prieš daug

didesnį ir gausiau apginkluotą agresorių, padėti ukrainiečiams, emigravusiems į kitas šalis, taip pat pasilikusiems ir pasmerktiems dieną naktį išgyventi griaunančio, deginančio ir sėjančio mirtį karo košmarą.

Suprantama, kad visa tai atsiliepia dorų žmonių širdyse ir protuose. Niekas nežino, kur karo bangos gali pasisukti ir kiek dar daugiau išaugti. Ukrainiečių ir lietuvių tautos turi daug bendrų istorinių sąsajų, tad Ukrainos valstybės ir ukrainiečių tautos likimas, žmonių išgyvenamas skausmas negali aplenkti ir mūsų širdžių. Visa tai užgauna ir pačius jautriausius jausmus, kūrybines mintis. Ir nesvarbu, ar tai būtų profesionalūs kūrėjai, ar tik šviesuliai mėgėjai, kuriems širdys ir gyvenimai pulsuoja poezijos eilutėmis.

Matyt, nerasime Lietuvoje ne tik miesto, bet ir rajono centro ar miestelio, kuriame nesutiktum pasitraukusio žmogaus arba šeimos iš Ukrainos. Dalis jų jau dirba prekybos centruose, mažesnėse parduotuvėse ir kitose įmonėse. Labai gerai, kad vietiniai žmonės jiems padeda, kad susikūrė daug visuomeninių pagalbos centrų. Žinoma, atsiranda ir populistinių reklaminių akcijų, bet daug svarbiau geranoriškas lietuvių tautos supratimas ir visokeriopa pagalba, užuojauta

Ukrainai, jos kovotojams ir visiems kenčiantiems, dirbantiems ukrainiečiams.

Didelis ačiū Gintarui Karlauskui, kuris sukviėtė mus ir išleido šį almanachą. Šio rinkinio autorių sąrašas yra platus. Ir tai

labai gerai, nes rinkinyje sutilpo ne vien karo juoduliai, bet ir šviesi pergalės viltis, viltis Ukrainoje žydėti ne tik platiems saulėgrąžų laukams, bet ir gėlynams prie namų. Tad ir pats almanacho pavadinimas „Žiedas griuvėsiuose“ – tikrai simbolinis.

Sunku būtų išskirti tą ar kitą autorių, kurio eilėraštyje yra daugiau karo siaubo tikroviškumo, daugiau patirto ir išgyvento skausmo, kuriame yra daugiau pergalės vilties, kovotojų didvyriškumo, daugiau raginimo padėti Ukrainai, kuriame yra daugiau tos šviesios vilties, žiburio, būsimos saulės prasiskleisti pačiam gražiausiam ateities žiedui. Skaitai šiuos eilėraščius ir visuose randi vis naują širdgėlą, naują išgyvenimą.

Tikiu, kad bus ne vienas teismas. Bus ir Hagos tribunolas, kuris pasmerks ir nuteis šio grobuoniško karo sumanytojus ir vykdytojus. Bus tikrai teisingas žmonijos istorijos teismas. Bet ir šis almanachas, 81 poezijos kūrėjo išsakytas poetinis žodis, jau yra teismas, nuosprendis, kurio niekas niekada nei panaikins, nei ištrins. Žiedas griuvėsiuose tikrai prasiskleis ir virš Ukrainos bus ramus taikos dangus, o laukai švytės saulėgrąžų žiedų ir prinokusių kviečių spalvomis. ■

IN MEMORIAM

Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras prof. Aloyzas Sakalas

1931 m. liepos 6 d. – 2022 m. liepos 18 d.

Liepos 18 d. mirė Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras, Sąjūdžio iniciatyvinės grupės narys, Sąjūdžio Seimo narys fizikas Aloyzas Sakalas.

A. Sakalas gimė 1931 m. liepos 6 d. Jūsiškių kaime, Anykščių rajone. 1938–1943 m. mokėsi Kauno 35-ojoje pradžios mokykloje, 1943–1945 m. – „Aušros“ berniukų gimnazijoje, 1945–1949 m. ir 1954–1955 m. – Kauno komjaunimo vidurinėje mokykloje. Baigimojoje klasėje buvo suimtas, 1949–1954 m. kalintas už antisovietinę veiklą. 1955 m. baigė vidurinę mokyklą aukso medaliu.

1960 m. su pagyrimu baigė Kauno politechnikos institutą. 1969 m. Vilniaus valstybiniame universitete apgynė fizikos ir matematikos mokslų kandidato disertaciją, o 1976 m. – fizikos ir matematikos mokslų daktaro disertaciją. 1957–1960 m. dirbo Kauno medicinos instituto laborantu, 1960–

1963 m. – Elektrografijos mokslinio tyrimo instituto inžinieriumi, 1960–1965 m. – Vilniaus klinikinės ligoninės inžinieriumi, 1965–1975 m. – Vilniaus medicinos technikos dirbtuvių elektromechaniku, 1963–1969 m. – Vilniaus universiteto Puslaidininkių fizikos probleminės laboratorijos vyr. inžinieriumi, 1969–1971 m. – Puslaidininkių fizikos katedros vyr. dėstytoju. 1971–1978 m. – docentas, nuo 1978 m. – profesorius.

1988 m. buvo Vilniaus universiteto Sąjūdžio grupės pirmininku, 1988–1990 m. – Sąjūdžio Vilniaus tarybos pirmininkas, Sąjūdžio Seimo narys. 1990 m. vasario 24 d. išrinktas LTSR Aukščiausiosios Tarybos deputatu Vilniaus miesto Antakalnio rinkiminėje apygardoje Nr. 2. 1990 m. kovo 11 d. balsavo už Lietuvos Nepriklausomos valstybės atkūrimą. Dirbo Mandatų komisijos pirmininku, buvo Valstybės atkūrimo ko-

misijos ir Teisinės sistemos komisijos nariu. Nuo 1991 m. gegužės 8 d. priklausė Sąjūdžio centro frakcijai, buvo jos pirmininku. Buvo Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nariu.

1992–2004 m. – Lietuvos Respublikos Seimo narys, 1992–1996 m. – Seimo Pirmininko pavaduotojas, 2001 m. – Teisės ir teisėtarkos komiteto pirmininkas. 2004–2009 m. – Europos Parlamento narys. Nuo 1996 m. – organizacijos „Gelbėkit vaikus“ pirmininkas.

A. Sakalas yra parašęs apie 250 mokslinių darbų apie puslaidininkių fiziką, yra 16 išradimų ir 2 atradimų autorius. Publikavo apie 180 straipsnių politine tematika. Lietuvos valstybės atkūrimo dešimtmečio proga apdovanotas Lietuvos Nepriklausomybės medaliu. 2004 m. balandžio 21 d. – Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro kryžiumi. *Valstybinė laidojimo komisija* ■

„MOKSLO
LIETUVOS“
PARTNERIAI:

alkas.lt

POZICIJA

ATEITIS KURIAMA ŠIANDIEN
ŠIANDIEN

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Jasaitis
Stilistė-korektorė Jolanta Niaurienė
Dizaineris Vilius Zaveckas

Redakcinės kolegijos pirmininkas – Dalius Serafinas, nariai: Alvydas Baležentis, Valentinas Baltrūnas, Valentas Daniūnas, Jonas Dautaras, Vyngintas Gontis, Nelė Jurkėnaitė, Regina Kvašytė, Milena Seržantė, Eugenijus Stumbrys, Emilis Urba, Janina Valančiūtė, Raimundas Kaminskas, Algirdas Mikas Žemaitaitis

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, LT-01118 Vilnius

El. paštas mokslolietuva@gmail.com

Laikraštis internete: www.mokslolietuva.lt

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslolietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169